

A low-angle shot of a hot air balloon basket, showing the colorful fabric panels in shades of red, black, purple, blue, green, and yellow. The basket is suspended by ropes and is set against a clear, bright blue sky. A large, semi-transparent blue circle is overlaid on the center of the image, containing the title and subtitle text.

EEN WERELD VAN VERSCHIL

40 jaar vrouwenopvang in Nederland
1974 - 2014

Claudette H. Tjen-A-Tak
Lida M. van den Broek

EEN WERELD VAN VERSCHIL

40 jaar vrouwenopvang in Nederland
1974 - 2014

INHOUD

5	Voorwoord
7	Rosette Susanna Manus
11	Wat aan de vrouwenopvang vooraf ging
17	HOOFDSTUK 1 1974-1984 - Geen vlinders, zonder verandering
27	HOOFDSTUK 2 1984-1994 - De volgende fase: het persoonlijke wordt politiek
43	HOOFDSTUK 3 1994-2004 - De doorbraak: van preventie tot nazorg
59	HOOFDSTUK 4 2004-2014 - Professionalisering - De krachten gebundeld
83	De toekomst
86	Naschrift
89	Bronnen en literatuur
91	Verantwoording beeldmateriaal

COLOFON

Een wereld van verschil. 40 jaar vrouwenopvang in Nederland.

Copyright © 2014 Vrouwenopvang Rosa Manus, Leiden

Auteurs - Claudette H. Tjen-A-Tak, Lida M. van den Broek

Met medewerking van - Ivonne Fong-Pien-Joe, Jeanet Grimmius,

Eunice Sion, Linda Terpstra

Vormgeving - VormBeeld, Helga Hamstra

Druk - PrintSupport4U, Meppel

Vrouwenopvang Rosa Manus, Opaalstraat 302, 2332 TH Leiden,

tel 071-5730870, info@rosa-manus.nl, www.rosa-manus.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

je kunt weg als je wilt!

Amsterdam tel. 020 - 942758
stichting 'blijf van m'n lijf'

In 1974 werd in Amsterdam de eerste Stichting 'Blijf van m'n Lijf' opgericht om mishandelde vrouwen hulp en opvang te bieden, alsmede het probleem van (seksueel) geweld tegen vrouwen aan de kaak te stellen. Ook in andere steden werden Blijf-van-mijn-Lijfhuizen opgericht.

VOORWOORD

Veertig jaar vrouwenopvang in Nederland. Een lange reis die ooit begon met een eerste stap in Amsterdam. In Amsterdam opende het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis haar deuren voor vrouwen die mishandeld werden door man of vriend. Voor deze eerste stap was veel lef nodig. In 1974 werd mishandeling in een relatie nog gezien als een privéprobleem dat de partners samen moesten oplossen en waar je je als samenleving niet mee bemoeide. De man werd gezien als het hoofd van het huishouden en de vrouw als ondergeschikt. Deze zogenaamde 'natuurlijke' verdeling leidde tot machtsongelijkheid en was in te veel gevallen de bron voor geweld en mishandeling van vrouwen. Dit kon natuurlijk niet onopgemerkt blijven tijdens de tweede feministische golf.

De protesten van vrouwen kwamen op gang en de pioniers op dit terrein maakten plannen om de vicieuze cirkel, waarin mishandelde vrouwen zich bevonden, te doorbreken. Er kwam een prachtig gedicht van de helaas te vroeg overleden feministe Joke Smit:

'Er is een land waar vrouwen willen wonen.

Waar vrouw-zijn niet betekent: tweederangs en bang en klein'.

Joke Smit schreef dit gedicht in 1981, maar al in 1974 werd in Amsterdam het eerste Blijfhuis geopend. Het ging om opvang, voor en door vrouwen, in een kraakpand. Het bood vrouwen een veilige plek en een nieuwe start. Het Blijfhuis ging van start zonder subsidie, hanteerde het zelfhulpprincipe en was een horizontale organisatie, waar iedereen een gelijke stem had en sturing van boven af werd gezien als onderdrukkend. Werken met vrijwilligers was daarom een principiële keus.

Nu, in 2014, veertig jaar later, is er sprake van een wereld van verschil. Hoewel vrouwenmishandeling niet is uitgebannen, heeft de vrouwenopvang belangrijke ontwikkelingen doorgemaakt. Vrouwenmishandeling is een publieke zaak geworden en niet langer een privéaangelegenheid.

Er hebben belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden in de manier waarop naar slachtoffers en daders gekeken wordt. Er is een krachtige methodiek ontwikkeld, die alle betrokkenen bij geweld betreft bij de problematiek. Er zijn veel projecten voor specifieke doelgroepen, zoals slachtoffers van vrouwenhandel, loverboys en eengerelateerd geweld, om enkele te noemen. Er is een visie en methodiek ontwikkeld die zich richten op kinderen als slachtoffers of getuigen van geweld. Daderhulpverlening is op gang gekomen. Naast de Veiligheidshuizen (adres onbekend) zijn er nu ook open opvanghuizen. De vrouwenopvang is inmiddels allang een gesubsidieerde sector die werkt met multidisciplinaire teams van beroepskrachten. Steeds meer aandacht is er voor preventie en ambulante hulpverlening. Samenwerking met Jeugdzorg, de politie, Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ) en anderen is essentieel geworden in de ketenaanpak.

Kortom: **EEN WERELD VAN VERSCHIL**. In dit boek doen wij verslag van de ontwikkelingen van de afgelopen veertig jaar. Om de geschiedenis vast te houden en om al die vrouwen te eren die hebben bijgedragen aan een toekomst, waarin mishandeling van vrouwen en kinderen en huiselijk geweld worden teruggedrongen.

ROSETTE SUSANNA MANUS

Roepnaam: Rosa
Geboren: 20 augustus 1881
te Amsterdam
Omgekomen: 28 april 1943
te Ravensbrück

Vrouwenopvang Rosa Manus in Leiden is in 1996 ontstaan uit een fusie van twee vrouwenopvanghuizen: Cassandra, opgezet vanuit een feministische visie, en Cortona, een FIOM-instelling. De nieuwe naam moest de missie en visie en de maatschappelijke betrokkenheid van de nieuwe instelling uitstralen. De nagedachtenis van Rosa Manus paste perfect.

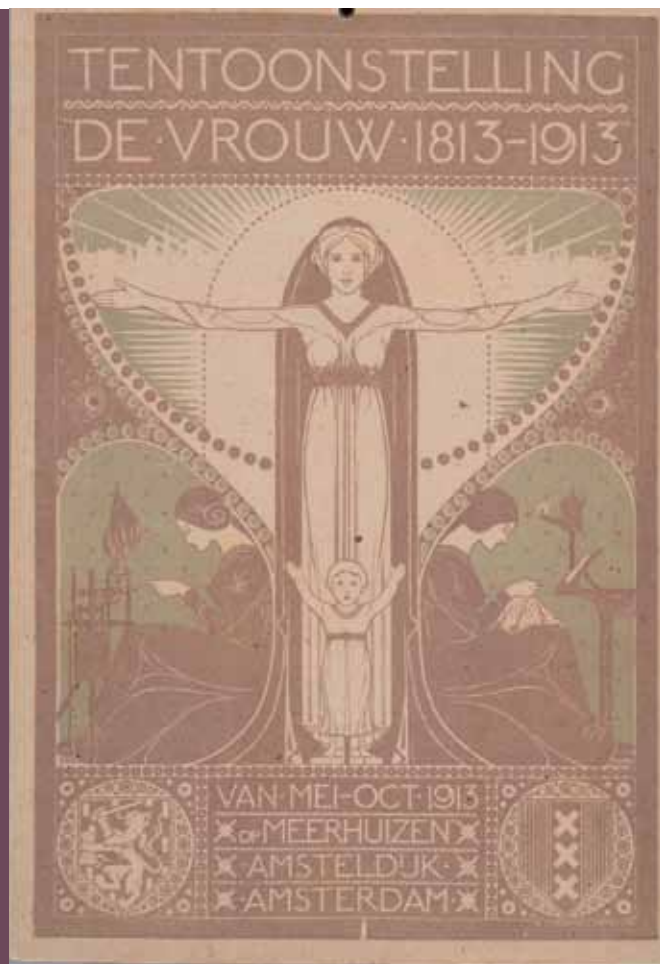
Haar geschiedenis

Rosa Manus werd als tweede kind en oudste dochter geboren in een welvarende joodse familie. Haar vader was een succesvol tabakshandelaar, die zijn zeven kinderen met vaste hand regeerde. Na de Middelbare School voor Meisjes werd Rosa Manus naar een Zwitsers meisjespensionaat gestuurd om Frans te leren en haar manieren te vervolmaken.

Omdat Rosa van haar vader niet voor geld mocht werken, begon ze na haar Zwitserse periode met liefdadigheidswerk. Via voorlezen in ziekenhuizen en uitdelen van soep klom ze op tot bestuurslid van de Vereniging Kindervoeding. Toch bevredigde dit haar niet.

Buiten medeweten van haar vader stelde zij alles in het werk om een modezaak te openen, maar toen hij er lucht van kreeg, dwong hij haar alle aangegane overeenkomsten af te zeggen.

Door deze gebeurtenis voelde zij zich gedurende de rest van haar leven in vergelijking met werkende vrouwen tekort schieten. Het stimuleerde haar echter wel om door vrouwen geleide ondernemingen te ondersteunen. Zo was zij de eerste vrouw die zich aanmeldde bij het Bijkantoor voor Vrouwelijke Cliënten dat de Rotterdamsche Bankvereniging in Amsterdam opende, met in haar kielzog veel vrouwenorganisaties. Mogelijk heeft Rosa Manus zelf de hand gehad in dit initiatief, waarvan haar vriendin en latere biografe Clara Meijers jarenlang de leiding had.

De tentoonstelling 'De Vrouw 1813-1913' werd voorbereid en geleid door Rosa Manus en Mia Bossevain. De tentoonstelling stelde de bezoeker in staat de indrukwekkende vooruitgang op het gebied van vrouwenarbeid en vrouwenbeweging te meten sinds de tentoonstelling 'Vrouwenarbeid' van 1898.

In 1908 maakte Rosa Manus kennis met het feminisme, toen zij via het Amsterdamse damescircuit werd ingeschakeld bij de organisatie van het derde internationale congres van de Wereldbond voor Vrouwenkiesrecht, dat in Amsterdam plaatsvond. Zij was tijdens het congres de vraagbaak voor alle buitenlandse bezoekers. Ze was in haar element en dat bleef niet onopgemerkt. Ze vestigde de aandacht op zich van de presidente van de Wereldbond, Carrie Chapman Catt, die haar een jaar later vroeg haar talenten in te zetten voor een congres in Londen. Haar hele leven zou Rosa Manus een toegewijde liefde voor Catt koesteren. Samen zetten zij zich energiek in voor het vrouwenkiesrecht en de vredesbeweging, zowel in Nederland als internationaal.

Vanaf 1910 tot ver in de jaren dertig organiseerde Rosa Manus als Special Organizer van de Wereldbond congressen en studieconferenties. Zij coördineerde tal van politieke acties en propagandistische festiviteiten. Van 1923 tot 1938 was zij vicepresidente van de Wereldbond.

Hoewel Rosa Manus in de overlevering in de schaduw heeft gestaan van met name Aletta Jacobs, is zij één van de belangrijkste leidende figuren van de vrouwenbeweging tussen 1910 en 1940 geweest. Niet zozeer als inhoudelijk richtinggevende politica, maar als bevlogen organisator.

Rosa Manus in 2014

De naam 'Rosa Manus' past de vrouwenopvang in Leiden tot de dag van vandaag als een handschoen. Rosa werkte vanuit dezelfde beginselen waaraan ook Vrouwenopvang Rosa Manus haar hart heeft verpand: samenwerking met zoveel partijen om de missie waar te maken, mogelijkheden bieden opdat vrouwen het heft in eigen handen kunnen nemen, fundraising inzetten om doelen te bereiken die anders moeilijk

of niet gerealiseerd kunnen worden. Zij betekende veel voor vrouwen die het om allerlei redenen moeilijk hadden. En dat allemaal op zeer professionele wijze, zowel rationeel als emotioneel. Dat was Rosa Manus aan het begin van de vorige eeuw en dat is de Stichting Vrouwenopvang Rosa Manus in deze eeuw en hopelijk nog vele jaren.

Pand van Cassandra te Leiden

Pand van Cortona te Leiden

Pand van Vrouwenopvang Rosa Manus te Leiden

WAT AAN DE VROUWENOPVANG VOORAF GING

Een vleugje feminisme

In **1963** publiceerde de Joods-Amerikaanse feministe Betty Friedan haar geruchtmakende en omstreden boek 'The Feminine Mystique' (1963) over de toenemende onvrede van hoogopgeleide vrouwen in de Amerikaanse suburbs. Het boek beschrijft de rol van de middenklasse-vrouw in een van arbeidssegregatie doordrenkte industriële samenleving: het huisvrouwenbestaan en de afstomping die deze rol met zich meebrengt en het huisvrouwensyndroom. Het was een boek dat decennialang zou doorwerken en door velen wordt gezien als het startschot van de tweede feministische golf, die in de jaren zeventig de hele westerse wereld in beroering bracht.

Ook in Nederland kwam een beweging op gang die de onderdrukte positie van vrouwen onder de aandacht bracht. In **1967** verscheen in het literaire tijdschrift 'De Gids' een artikel geschreven door Joke Kool-Smit onder de titel: 'Het onbehagen van de vrouw'. Algemeen wordt dit artikel gezien als het begin van de tweede feministische golf in Nederland. Joke Smit was een Nederlandse feministe, die al in 1966 sprak over het recht van de vrouw om zelf te mogen beslissen over wel of geen abortus. In 'Het onbehagen van de vrouw' beschreef zij de frustratie van getrouwde vrouwen die meer wilden dan een bestaan als moeder en huisvrouw.

In **1968** werd Man-Vrouw-Maatschappij (MVM) opgericht door Joke Smit en Hedy d'Ancona. Er werden verschillende artikelen gepubliceerd op het gebied van vrouwenzaken in de politiek, vrouwenrechten, de emancipatie van lesbische vrouwen, feminisme en socialisme en onderwijs voor meisjes en vrouwen.

In 1969 richt een aantal jonge feministes de linkse actiegroep 'Dolle Mina' op. Een van de belangrijke actiepunten van zowel 'Dolle Mina' als andere vrouwenorganisaties, zoals Man-Vrouw-Maatschappij, is een vrije abortus. Vrouwen eisen de beschikking over hun eigen lichaam op, evenals de verwijdering van abortus uit het Wetboek van Strafrecht. Op 19 februari 1972 wordt voor die eisen een grote demonstratie in Utrecht gehouden.

In 1970 lanceerde 'Dolle Mina' haar ludieke campagnes in Nederland met de strijdbare kreet 'Baas in Eigen Buik'. Abortus was op dat moment nog niet legaal, maar mede door de acties van 'Dolle Mina' ontstond er onder de Nederlandse bevolking sympathie voor het recht op abortus. De campagne van 'Dolle Mina' haalde de voorpagina's van de dagbladen en het TV- journaal. Tot 1981 bleef abortus illegaal. 'Dolle Mina' is altijd symbool blijven staan voor het naoorlogse feminisme in Nederland.

En dan, in oktober 1974, werd het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis geopend, in een kraakpand in Amsterdam. De initiatiefgroep bestond uit vrouwen die beroepsmatig werkzaam waren in de hulpverlening aan mishandelde vrouwen en feministische kritiek hadden op de wijze waarop met vrouwen in de hulpverlening werd omgesprongen (De pers, 2009). Mishandeling van vrouwen werd gezien als een relatieprobleem. De vrouwenbeweging zag het echter als een maatschappelijk probleem. Vrouwenmishandeling komt voort uit de machtsstructuren in de maatschappij en de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Van meet af aan was het de bedoeling van de initiatiefneemsters dat in meerdere steden Blijfhuisen geopend zouden worden. Zwolle volgde als tweede. Binnen tien jaar ontstonden in maar liefst twintig steden Blijfhuisen. Inmiddels zijn er, nu in 2014, zevententwintig organisaties voor vrouwenopvang.

Van hulp aan 'ongelukkigen' tot vrouwenopvang

Een andere loot aan de tak van de vrouwenopvang zijn de organisaties met een langer verleden, voortkomend uit de charitatieve hulp aan 'ongelukkigen'. Een van de oudste is 'Het Toevlugtsoord' in Groningen, opgericht in 1847, voor verwaarloosden kinderen. In de praktijk waren dat meisjes. In de ruim anderhalve eeuw van haar bestaan is Het Toevlugtsoord steeds met de ontwikkelingen in de samenleving meegegaan. Dat leidde in 1957 tot de zorg voor 'gevallen vrouwen en haar kind'. In de zeventiger jaren van de vorige eeuw is dankzij de seksuele revolutie en de abortusmogelijkheden ook die opvang steeds minder nodig. Het ongehuwd moederschap wordt in de vrouwen-

beweging zelfs een icoon als vrouwen kiezen voor Bewust Ongehuwd Moederschap (B.O.M.). Wanneer in 1973 Het Toevluchtsoord haar doelstelling verbreedt naar 'vrouwen in acute noodsituaties', blijkt dat bijna altijd te gaan over mishandeling of dreiging met mishandeling binnen het huwelijk. In 1976 werd in Groningen een Blijf-van-mijn-Lijfhuis opgericht los van Het Toevluchtsoord. In 1986 eiste de subsidiegever dat 'Blijf' aanhaakte bij een bestaande instelling. Dat werd Het Toevluchtsoord. 'Blijf' ging onder het bestuur van Het Toevluchtsoord vallen, maar bleef geheel zelfstandig functioneren. Pas in de negentiger jaren ontstond inhoudelijke samenwerking tussen de beide instellingen en groeiden ze toe naar een gezamenlijke instelling, maar daarover later meer.

Anno 2014 zijn er zeventwintig instellingen voor vrouwenopvang. Vele van hen zijn uit een dergelijke gegroeide samenwerking van verschillende instellingen ontstaan. In vier van de zeventwintig organisaties is de naam 'Blijf' blijven bestaan.

Tot zover wat aan de vrouwenopvang vooraf ging. In het vervolg wordt de geschiedenis van veertig jaar vrouwenopvang per decennium (10 jaar) beschreven, beginnend bij het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis in 1974. In de kaders staan uitspraken van (oud)medewerkers van verschillende opvanghuizen.

'Een kind, zonder man, dat kwam ook uit de tweede feministische golf voort. Als je kijkt naar de vrouwen die toen bezig waren, zoals Joke Smit en Hedy d'Ancona en de oprichting van Man Vrouw en Maatschappij. Het was nodig dat die vrouwen het op de agenda brachten om zichtbaar te maken dat geweld tegen vrouwen binnen de gezinsstructuur ontzettend hoog was, en dat er veel gebeurde in de gezinnen.'

HOOFDSTUK 1

1974-1984

Geen vlinders,
zonder
verandering

In januari 1974 starten de voorbereidingen die zullen leiden tot het kraken van een pand in Amsterdam en de opening van het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis in Nederland. Acht vrouwen die de initiatiefgroep vormen, hebben zich in navolging van initiatieven in Engeland grondig voorbereid. Ze willen een veilig huis bieden aan vrouwen die te maken hebben met geweld, gebaseerd op een feministische visie. De groep is oorspronkelijk gestart als vrouwensectie binnen het Jongeren Advies Centrum (JAC). Toen daar de problematiek door de (mannelijke) collega's besmuikt en bagatelliserend ontvangen werd, besloot de groep zelfstandig en onafhankelijk verder te gaan.

De pioniers

Vrouwenmishandeling is het gevolg van de patriarchale samenleving en de ongelijke en op macht gebaseerde rolverdeling tussen mannen en vrouwen, dat is het uitgangspunt.

Los komen uit die machtsverhoudingen staat centraal in zowel de manier van organiseren als de steun en hulp die men wil bieden. Onafhankelijkheid is het adagium. Men wil daarom geen subsidie. Het geld dat nodig is, komt in die eerste tijd van giften en van de bijstands-uitkeringen waar de bewoonsters recht op hebben. Met betaalde beroepskrachten zou ongelijkheid en daarmee machtsverhoudingen kunnen ontstaan, daarom wordt met vrijwilligsters gewerkt. De vrijwilligsters en de bewoonsters runnen zoveel mogelijk gezamenlijk het huis. Principieel is ook de horizontale structuur; geen leiding of bestuur van bovenaf, maar een platte organisatie waarin iedereen een even grote stem heeft. Vanuit een kritiek op de traditionele hulpverlening wordt een methodiek ontwikkeld 'die de hulpvraag politiseert'. Hiermee bedoelen zij, en dan citeren wij notulen uit die tijd, 'Dat wij al in ons aanbod duidelijk willen maken dat Blijf-van-mijn-Lijf geen 'opvang' biedt, geen vrijblijvende hulp, maar steun en concrete praktische hulp wil bieden aan vrouwen die bereid zijn terug te vechten en hun eigen kastanjes uit het vuur te halen'. Een methodiek gebaseerd op zelfhulp voor en door vrouwen.

Het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis

In oktober 1974 is het dan zover, een pand wordt gekraakt en het eerste Blijf-van-mijn-Lijfhuis is een feit. Iedere vrouw door man of vriend mishandeld, is welkom. Er zijn geen contra-indicaties en er is geen opnamestop. Ook kinderen die onder de zorg van de moeder staan, zijn welkom. Hoewel, voor jongens wordt bij 12 jaar een streep getrokken.

'Het huis zat vaak tot aan de nok toe vol. De bewoonsters draaiden met de vrijwilligsters volwaardig mee in de organisatie van het huis. Ze namen de telefoon aan en deden de eerste selectie en opvang van nieuwe bewoonsters.' (v. Baalen, 1979).

Er werd grote waarde gehecht aan de ervaringsdeskundigheid van de bewoonsters. Zij waren een crisis ontvlucht en dus sterk genoeg om zelf en met elkaar tot oplossingen voor hun situatie te komen. Met de onderlinge hulp en steun kan een veel gelijkwaardiger en niet afhankelijk makende hulp geboden worden dan in de reguliere hulpverlening, meende men in die eerste jaren. De vrijwilligsters zijn er op de eerste plaats voor de randvoorwaarden en begeleiding en niet als hulpverleners.

Geheim adres

Het adres van het huis wordt strikt geheim gehouden om bedreiging door (ex)man of -vriend te voorkomen. Dat dat hard nodig is, blijkt als vrouwen op straat ontdekt en daar bedreigd of mishandeld worden en enkelen dat zelfs met de dood moeten bekopen. Het huis wordt regelmatig bedreigd en beklad, er wordt geprobeerd in te breken door mannen die achter het adres zijn gekomen. Soms zijn ze daar achter gekomen door hun vrouw te volgen, soms doordat de vrouw zelf in een moment van vertrouwen of onder druk het adres heeft prijsgegeven.

'Jongens van 11-12 jaar, die werden toen onderdrukker genoemd. Die kinderen moesten uit huis en naar Jeugdzorg. Daar had ik wel moeite mee. Achteraf zie je wel dat het niet klopte.'

In deze begintijd worden de termen 'vrouwenmishandeling' en 'geweld tegen vrouwen' gebruikt om de problematiek aan te duiden. In de loop van de jaren worden deze termen regelmatig aangepast en met andere vormen van geweld aangevuld, zoals u in het verloop van de geschiedenis zult lezen. Het geweld heeft vele gedaantes. Het gaat naast fysieke mishandeling ook om psychische mishandeling, seksueel geweld, verwaarlozing, vernedering of overmatige controle.

'Blijf' verspreid over het hele land

In 1976 volgen Blijf Zwolle en Blijf Groningen, daarna Blijf Nijmegen (1977) en Blijf Rotterdam (1978). In de eerste tien jaar ontstaan zo twintig Blijfhuizen. Al deze huizen werken globaal vanuit dezelfde principes als Blijf Amsterdam. De vrijwilligsters kozen voor dit werk uit solidariteit met mishandelde vrouwen en omdat zij verandering wilden brengen in de positie van de vrouw. In die begintijd wordt de hoogste prioriteit gegeven aan het doorbreken van de cirkel van geweld en het bieden van veiligheid. Dat dat gebeurde met beperkte middelen in vaak overvolle huizen wordt op de koop toe genomen. Als de vrouw maar veilig was, daar ging het om.

'Niet betaald maar als vrijwilligster volgens het principe vrouwen helpen vrouwen.'

De Blijf-van-mijn-Lijfhuizen bouwen aan een hele nieuwe vorm van organiseren en hulpverlening en dat is niet eenvoudig. De onderlinge samenwerking en interne zaken slurpen in het platte en democratische organisatie-model veel tijd en aandacht.

Om de nieuwe initiatieven op gang te helpen en Amsterdam enigszins te ontlasten, wordt een 'moeder-dochter'-structuur gecreëerd waarin bestaande huizen de nieuwe huizen helpen opstarten. Nu door het hele land Blijfhuizen zijn ontstaan, kan ook van elkaar gebruik worden gemaakt en naar elkaar verwezen worden. Vrouwen voor wie in de eigen stad of regio de bedreiging groot blijft en ontdekking op de loer ligt, kunnen elders in het land naar een meer anonieme plek verhuizen.

Zo kwamen veel vrouwen uit het westen in huizen in het noorden of zuiden terecht en andersom.

Helemaal zonder betaalde krachten werken, blijkt op de duur toch moeilijk en in Amsterdam worden met geld van de gemeente de eerste betaalde krachten aangesteld. Ook in de andere huizen ontstaan betaalde plekken. Dat zijn eerst nog alleen de vrouwen die de financiën beheren, omdat daar de continuïteit en het verantwoording afleggen aan de subsidiegever belangrijk zijn. Als de huizen ook landelijk om financiële ondersteuning vragen, eist het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) een meer gestructureerde aanpak en beleid. Ook dit pakken de huizen op een eigenzinnige manier aan. Er wordt een landelijke 'poengroep' geïnstalleerd (1977), waarin alle huizen vertegenwoordigd zijn en de eerste 'nota van uitgangspunten en wensen voor een subsidieregeling' gezamenlijk wordt opgesteld. In 1978 volgt daarna een landelijke statutencommissie.

Voor een enkel huis wijken betaalde medewerkers en subsidiëring van de overheid echter te veel af van de principes. Blijf Groningen, dat zich in 1976 ook in een kraakpand heeft gevestigd, heft zichzelf in 1986 op. De afhankelijkheid van de overheid brengt 'inkapseling' met zich mee en de betaalde krachten creëren een machtsongelijkheid in huis. 'Blijf' is daardoor niet meer wat men voorstaat. Principieel kiest de organiserende groep liever voor opheffing dan voor een organisatie die zich compromitteert of, zoals men het toen formuleerde, zich overgeeft aan de onderdrukker.

In die eerste tien jaar werden naar schatting 12.000 vrouwen en 24.000 kinderen opgevangen. Er wordt niet alleen een veilige plek geboden. Er is ook hulp bij het vinden van juridische of gerechtelijke en financiële bijstand en bij het vinden van woonruimte na de opvang. Vanuit het idee dat mishandelde vrouwen steun hebben aan elkaar, want samen sta je sterker, werd veel steun en hulp onderling geregeld.

Het Landelijk Vrouwenkomitee Stop Seksueel Geweld riep 1 juni 1985 uit tot landelijke actiedag tegen seksueel geweld.

'Blijf', de actiegroep

Maar 'Blijf' zorgt niet alleen voor opvang, ze presenteert zichzelf ook als actiegroep. Een essentieel onderdeel van het werk naast de opvang en ondersteuning van vrouwen en hun kinderen was het publiekelijk onder de aandacht brengen van het geweld tegen vrouwen. Tot dan toe was dat een enorm onderschat probleem. De oorzaak van de problematiek ligt in de ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen, vindt de Blijfgroep en dat moet dus aan de kaak worden gesteld. Sit-down stakingen voor de rechtbank, demonstraties tegen vrouwenmishandeling, de pers maakte er gewag van. Toch lukte het in die eerste jaren maar mondjesmaat om serieus genomen te worden en vrouwenmishandeling echt op de politieke en maatschappelijke agenda te krijgen. Hoewel de Blijfbeweging het maatschappelijke karakter van het probleem systematisch aan de orde stelt, voltrekt het geweld zich vooral in de privésfeer, met alle moeilijkheden met betrekking tot de bewijsvoering van dien. Mede door het algemeen geaccepteerde idee dat buitenstaanders zich niet mogen bemoeien met wat achter de voordeur gebeurt, zeker niet binnen het huwelijk, blijven politieke en maatschappelijke organisaties lange tijd zeer terughoudend. Er is met die acties en in die eerste periode wel een enorme naamsbekendheid opgebouwd. Iedereen kent Blijf-van-mijn-Lijf. Ook in de media wordt, als het om vrouwenopvang gaat, 'Blijf' in één adem genoemd.

De Blijfbeweging is en profileert zich als deel van de vrouwenbeweging van de tweede feministische golf. Binnen die vrouwenbeweging zijn in dezelfde periode meer initiatieven die zich met geweld tegen vrouwen bezighouden. Zo ontstaat in Amsterdam 'Vrouwen tegen Verkrachting' (1977), een organisatie die, de naam zegt het al, zich met name bezighoudt met verkrachting, ook binnen het huwelijk. In Groningen komt 'Tegen Haar Wil' (1984), een organisatie die zich richt op seksuele intimidatie, en weet advocate Gabri van Driem in 1982 als eerste een straatverbod af te dwingen tegen een man die zijn ex-vrouw blijft lastig vallen.

In 1981 wordt tijdens begrotingsbehandelingen een motie aangenomen die de regering verzoekt het probleem van geweld tegen vrouwen tot beleidsprioriteit te maken. De toenmalige staatssecretaris Hedy d'Ancona organiseert daarop in 1982 een studieconferentie om bouwstenen te verzamelen voor een samenhangend beleid. In 1984, tien jaar na de kraak voor het eerste Blijfhuys en 12.000 opgevangen vrouwen verder, komt de overheid met de eerste beleidsnotitie 'seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes' en luidt daarmee het tweede decennium van de vrouwenopvang in.

**VERKRACHTING
IN HET
HUWELIJK
BESTAÁT!**
vrouwen tegen verkrachting

'Dolle Mina' voert actie tegen clitoridectomie.

HOOFDSTUK 2

1984-1994

De volgende fase:
het persoonlijke
wordt politiek

In de vorige periode heeft de vrouwenbeweging geweld tegen vrouwen op de maatschappelijke agenda gezet. De Blijfbeweging heeft door middel van acties en het openen van Blijf-van-mijn-Lijfhuizen de samenleving wakker geschud en luid en duidelijk laten horen dat vrouwenmishandeling niet langer als privéaangelegenheid beschouwd mag worden, maar een veelomvattend probleem is waar de samenleving haar verantwoordelijkheid in hoort te nemen. De boodschap is aangekomen. Het tweede decennium wordt gekenmerkt door beleidsontwikkeling op overheidsniveau en systematisch onderzoek naar vrouwenmishandeling. Eindelijk wordt geweld tegen vrouwen serieus genomen en komt het op de politieke agenda. Dat staat beslist niet los van het feit dat in 1981 Hedy d'Ancona de eerste staatssecretaris wordt van Emancipatiezaken (1981-1982) en later minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) (1989-1994). Als medeoprichtster van Man-Vrouw-Maatschappij en het feministisch maandblad 'Opzij' is zij deel van de vrouwenbeweging. Zij geeft een aanzet tot de eerste beleidsnota en geeft opdracht voor een grootschalig onderzoek naar geweld tegen vrouwen.

'Bestrijding seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes' (1984)

In deze eerste beleidsnota 'geweld tegen vrouwen' erkent de regering dat seksueel geweld één van de ernstige gevolgen van de ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen is. Hiermee wordt de ideologische basis van de Blijfbeweging en de vrouwenbeweging dus door de regering overgenomen. De regering wil nog geen sluitende definitie geven, maar omschrijft de problematiek als volgt: 'de term 'seksueel geweld' heeft in de meeste gevallen betrekking op situaties waarin vrouwen worden gedwongen tot een relatie, een contact of dulden of plegen van een handeling waarbij vanzelfsprekend lijkt dat zij geen zelfstandig recht hebben om te bepalen hoe ze met anderen, in dit geval mannen, willen omgaan of anderen met hen.'. Deze be-

schrijving beperkt zich dus niet tot seksualiteit, maar benoemt systematisch geweld tegen vrouwen als sekse. Dat is in lijn met de discussie in de samenleving op dat moment die mede door acties van 'Dolle Mina' en 'Tegen Haar Wil' ook de discussie gestart is over ongewenste intimiteiten op straat en op het werk. De nota spreekt zich uitdrukkelijk uit tegen geweld tegen vrouwen in zowel de openbare ruimte als in de privésfeer. De nota behandelt de problematiek vanuit een brede optiek. Ze gaat in op het misbruik van kinderen, relaties in werk- en hulpverleningssituaties, pornografie, prostitutie, sekstoerisme, vrouwenhandel en zwarte-, migranten- en vluchtelingenvrouwen (zmv). Er wordt een samenhangend emancipatiebeleid beschreven, waarbinnen in deze nota het beleid met betrekking tot seksueel geweld wordt gepresenteerd. De regering geeft ook aan dat beleid tegen seksueel geweld tegen vrouwen een vanzelfsprekend uitvloeisel is van de fundamentele grondrechten, zoals die zijn vastgelegd in de grondwet en in Europese verdragen. In de nota worden maatregelen aangekondigd om de bewustwording rond de problematiek te vergroten en de hulpverlening te verbeteren. Er worden wetsvoorstellen in het vooruitzicht gesteld, zoals het strafbaar stellen van verkrachting binnen het huwelijk en de eerste systematische onderzoeken naar de omvang van het probleem.

De eerste onderzoeken naar geweld tegen vrouwen

Het eerste verkennende literatuuronderzoek dat verschijnt is *'Vrouwenmishandeling, over geweld tegen vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties'* (1986) van de hand van Renée Römkens. Een vooronderzoek naar de omvang, de kenmerken, de achtergronden en naar slachtoffers en daderprofielen. Het onderzoek betreft heteroseksuele partnerrelaties, dat wil zeggen: zowel huwelijksrelaties als samenwonenden en latrelaties. Voor het eerst zijn er nu landelijke cijfers op basis van een peiling van de opvang van vrouwen en kinderen in de Blijfhuizen, de FIOM en de reguliere vrouwenopvang. In de jaren 1982 en 1983 zijn naar schatting 3.450 vrouwen en 3.553 kinderen opgevangen. Zmv-vrouwen zijn met 15,6% verhoudingsgewijs oververtegenwoordigd. Het gaat dan vooral om Surinaamse, Marokkaanse en Turkse vrouwen. Het percentage zmv-vrouwen in de Nederlandse bevolking is 3,36%.

Deze cijfers zijn een topje van de ijsberg van de werkelijke omvang van het probleem, want het duurt vaak lang voordat vrouwen hulp zoeken en die zoeken ze dan lang niet altijd in de vrouwenopvang. Bovendien lijkt als gevolg van schaamte en schuldgevoelens sprake van onder-rapportage.

1.000 vrouwen geïnterviewd

Dit vooronderzoek wordt al snel gevolgd door het onderzoek *'Geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties, een onderzoek naar de omvang, de aard, de gevolgen en de achtergronden'* (Römkens, 1989). Het onderzoek is gehouden onder een willekeurige doorsnee van 1.000 vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties. Römkens definieert geweld tegen vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties als volgt: *'Eenzijdig uitgeoefend algemeen lichamelijk en/of seksueel getint geweld of fysieke dwang tegen vrouwen door mannelijke partner ten gevolge waarvan zij tegen haar wil fysieke pijn of letsel ervaren.'* In dit onderzoek komt naar voren dat maar liefst 20,8% van de vrouwen ooit eenzijdig geweld heeft meegemaakt, waarvan 4,8% matig, 3,5% ernstig en 2,4% zeer ernstig geweld heeft meegemaakt. Dat wil zeggen dat één op de negen vrouwen met herhaald geweld te maken heeft. 13% Van hen heeft daar letsel bij opgelopen en 7,4% is ooit door de partner verkracht of gedwongen tot seks. De cijfers schokken de samenleving. Het onderzoek laat zien dat het geweld seksespecifiek

is. Er is in de meeste gevallen sprake van eenzijdig geweld van de man tegen de vrouw. Vrouwen slaan zelden terug en als ze dat al doen, veroorzaken ze geen letsel. Later onderzoek zal meer aandacht besteden aan de tweezijdigheid van geweld. Het onderzoek van Römkens laat ook zien welke macht geweld uitoefent. Na herhaald geweld proberen vrouwen conflicten uit de weg te gaan door al bij voorbaat met de wensen van de

'Door het onderzoek werd ook voor ons duidelijk hoe groot de aantallen waren. We werden daardoor voor het eerst serieus genomen, door de politiek, door de gemeenteraad, door de politie. Daarvoor geloofde men het eigenlijk niet.'

man rekening te houden. Omdat de mannen gehonoreerd worden in hun wensen, ontstaat een spiraal waarin zij dwingender worden en nog meer controle gaan uitoefenen, waardoor de machtsverhouding steeds ongelijker wordt. Eén van de belangrijkste adviezen in dit onderzoek is het strafbaar stellen van verkrachting binnen partnerrelaties.

Vooroordelen onderuit gehaald

In vervolg op dit onderzoek verschijnt *'Onder ons gezegd en gezwezen, geweld tegen vrouwen in man/vrouw-relaties'* (Römkens; 1989). Een publicatie die veel vooroordelen onderuit haalt. Zo blijkt dat geweld tegen vrouwen in alle inkomensgroepen, in alle leeftijdscategorieën en in alle soorten relaties voorkomt. Bovendien komt naar voren dat kinderen die in hun jeugd ernstig geweld meemaken een groter risico op geweld in de toekomst lopen. Sociaal-economische machtsverschillen spelen geen rol. Wel speelt het idee dat de man dominant is en mag heersen over de vrouw, de man als hoofd van het gezin, een belangrijke rol.

Römkens benoemt vier risicofactoren voor het ontstaan van geweld:

1. Angst voor de partner.
2. Onderhuidse spanningen in de relatie.
3. Sociaal-controlerend gedrag van de man.
4. Een vrouw die zich bedreigd voelt.

Hoewel vrouwen vaak van alles proberen om het geweld te stoppen, signaleert Römkens in de discussie over het voortduren van geweld veel onbegrip voor de positie van de vrouw. 'Waarom pikt ze dat' is veel vaker de vraag dan 'waarom stopt hij niet'. Geweld wordt dan nog als privéprobleem ervaren, waar je beter niet over praat. Vrouwen zwijgen over het geweld of verbloemen het. Maar 3% van de vrouwen zoekt hulp in de vrouwenopvang. Bij incidenteel geweld wordt de hulp in het eigen netwerk gezocht. Als het geweld voortduurt, wordt vaker bij een traditionele instantie (GGZ, maatschappelijke opvang) aangeklopt. Over die hulp zijn veel vrouwen zeer ontevreden, omdat het probleem wordt gesust of gebagatelliseerd.

Factoren die leiden tot geweld

Ter afsluiting van deze eerste reeks van publicaties verschijnt in 1992 Römken's proefschrift *'Gewoon geweld? Omvang, aard, achtergronden en gevolgen van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties.'*

In dit onderzoek presenteert Römken's een ernstindex over de schadelijkheid en ernst van het geweld. Ze onderscheidt daarvoor drie categorieën:

1. De aard van het gewelddadig gedrag (op basis van wat het slachtoffer zelf als het meest ingrijpend heeft ervaren).
2. De gewelddadige handelingen, het aantal verschillende handelingen en de frequentie en duur.
3. De aard van de gevolgen in termen van lichamelijk letsel en de subjectieve beleving van het geweld.

Voor het eerst is hier onderzocht wat de factoren zijn die tot geweld leiden. Dat is vooral een verstoorde relatie tussen de partners, vooral als gevolg van het gedrag van de man. Alcoholgebruik en machts- en controlerend gedrag spelen daarin een belangrijke rol. Mannen en vrouwen leggen vaak de schuld bij de ander; de vrouw bij de man en de man bij de vrouw. Mannen schuiven de schuld ook vaak op alcohol.

Vrouwen nemen vaak wel de verantwoordelijkheid op zich om het geweld te voorkomen door zich aan te passen. Meestal heeft dat helaas het omgekeerde effect en krijgt de man steeds meer ruimte om zich gewelddadig te gedragen.

'Ik had kritische kanttekeningen bij het onderzoek van Renée, want zmv-vrouwen waren niet meegenomen.'

Verkrachting binnen het huwelijk wordt strafbaar

Dankzij alle ruchtbaarheid aan het probleem van geweld tegen vrouwen en de onderbouwing door systematisch onderzoek begint er ook bij de overheid beweging te komen. In 1984 worden, zoals eerder beschreven, wetsvoorstellen aangekondigd. In 1991 wordt met het strafbaar stellen van verkrachting en gedwongen seks binnen het

huwelijk een belangrijke stap gezet. Tot dan toe hadden partners binnen het huwelijk echtelijke verplichtingen. Door seks te weigeren, werd niet voldaan aan de verplichtingen van de huwelijkse staat en daar mocht je dus toe gedwongen worden. In het Wetboek van Strafrecht wordt het begrip 'verkrachting' verruimd. Iedere dwang om seks te verkrijgen, kan leiden tot een veroordeling, ook binnen het huwelijk. In de verruimde wet vallen nu ook mannen die gedwongen worden tot seks onder de wet.

Straatverbod afgedwongen

Een tweede belangrijke stap wordt gezet wanneer via een rechtszaak een straatverbod wordt afgedwongen voor een man die een vrouw op straat volgt en lastig valt. Gabi van Driem, een feministische advocate die onder andere via proefprocessen vernieuwende jurisprudentie weet uit te lokken op het gebied van vrouwenrechten, dwingt het eerste straatverbod af. Het betreft een zaak van een stalker die een vrouw systematisch lastig valt. Het instrument 'straatverbod', later gevolgd door een contactverbod en in 2008 door de Wet Tijdelijk Huisverbod, wordt een belangrijk wapen tegen vrouwenmishandeling. Een straatverbod houdt in dat een pleger een verbod krijgt zich in een bepaald gebied te begeven. Dat kan een straat, een gebied, een park, maar zelfs een hele gemeente zijn. Met een contactverbod mag een pleger het slachtoffer ook niet aanspreken, bellen, mailen, schrijven of faxen. Met het tijdelijk huisverbod wordt juridisch een stap verder gegaan, omdat een huisverbod kan worden afgedwongen als er een acute situatie dreigt, zonder dat al een strafbaar feit is gepleegd. Een preventief instrument dus. Maar daarover later meer.

Zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen (ZMV)

In dit decennium komt de toestroom van migrantenvrouwen op gang. Het is de eerste generatie migrantenvrouwen, die naar 'Blijf' komt. De problematiek waarmee 'Blijf' dan te maken krijgt, is gecompliceerd. Vaak zijn zij behalve mishandeld ook afgesloten geweest van de Nederlandse samenleving. Vooral de Marokkaanse en Turkse vrouwen spreken vaak beperkt Nederlands. Het grootste probleem is echter de

1987

afhankelijke verblijfsvergunning die is gekoppeld aan de echtgenoot. Vrouwen voelen zich uit angst voor uitzetting vaak gedwongen om bij hun gewelddadige man te blijven. 'Blijf' en Vrouwen voor een Zelfstandige Verblijfsvergunning voeren actie voor een zelfstandig verblijfsrecht. Pas in 2000 wordt de termijn van vijf jaar omgezet in drie jaar. Vrouwen die na drie jaar hun relatie willen verbreken en minimaal drie jaar in Nederland wonen, hebben dan recht op een zelfstandige verblijfsvergunning. Vrouwen die mishandeld worden, kunnen, als zij een

medische verklaring kunnen overleggen als bewijs van mishandeling, een zelfstandige verblijfsvergunning aanvragen. Maar juist het doen van aangifte is een moeilijke stap voor veel vrouwen.

In 2008 worden uiteindelijk de regels versoepeld. Melding van mishandeling bij de politie wordt dan voldoende en andere hulpverleners mogen het bewijs van mishandeling leveren (Regeling verstrekking bepaalde categorieën vreemdelingen, Rvb). Ook wanneer de man de relatie verbreekt of de vrouw in het land van herkomst achterlaat, heeft de vrouw recht op een zelfstandige verblijfsvergunning.

Vrouwenhandel

In de jaren negentig komt er steeds meer aandacht voor vrouwenhandel. De Stichting tegen Vrouwenhandel wordt in het leven geroepen. Vrouwen uit Aziatische landen, China, Oost-Europa en Afrikaanse landen worden onder valse voorwendselen naar Nederland gehaald en komen in de prostitutie terecht. Vooral bij onvrijwillige prostitutie worden vrouwen in een isolement gehouden, hebben ze geen papieren en zeker geen zelfstandige verblijfsvergunning. De vrouwen zijn vaak slachtoffer van mishandeling. Wanneer zij weten te ontsnappen, komen ze veelal in de vrouwenopvang terecht.

Vrouwenopvang te wit

Door de komst van de zwarte en migrantenvrouwen in de Blijfhuizen ontstond er kritiek op het concept van de hulpverlening. Die was wit

'In Rosa Manus moesten vrouwen soms jaren in de opvang blijven, omdat ze geen verblijfsvergunning hadden. Ze woonden al lang in Nederland, maar zonder de juiste papieren.'

'Ik kwam daar als eerste, bewuste, zwarte vrouw. Dat was een moeilijke periode. Zmv-cliënten hadden andere behoeftes en konden dat vaak zelf niet verwoorden. Men was dat niet gewend. Ik vond dat het anders moest en knalde tegen de witte muur. Dat was echt een strijd binnen een strijd.'

en bedacht vanuit een middenklassepositie, terwijl steeds meer vrouwen in de opvang zwart, migrant en/of uit de arbeidersklasse afkomstig waren. Voor zwarte en migrantenvrouwen voelde de witte samenleving soms net zo onveilig als de thuissituatie, terwijl familiebanden en/of de etnische gemeenschap juist heel belangrijk waren. In sommige situaties was het zelfs levensgevaarlijk voor migrantenvrouwen om zich los te maken van de familie of gemeenschap. In 1987 wordt 'Zwarte vrouwen tegen geweld' opgericht door zmv-werkers in de vrouwenopvang. Zij maken zich hard voor een aanpak die rekening houdt met de gemeenschap waar de vrouwen uit komen. Dit zijn de eerste stappen die later tot de systeemgerichte aanpak zullen leiden. Door de witte collega's wordt de kritiek lang niet altijd begrepen en wordt hen verveten onvoldoende geëmancipeerd te zijn. Ook het concept van de zelfhulp werd steeds lastiger uitvoerbaar in een bewonersgroep, waarin veel verschillende culturen vertegenwoordigd zijn en onbegrip over die 'andere' culturen aan de orde van de dag is. Later wordt duidelijk dat het ook voor veel witte vrouwen niet goed is helemaal uit hun omgeving weg te trekken en dat veel vrouwen in de opvang dusdanig psychisch beschadigd en/of getraumatiseerd zijn dat zelfhulp onvoldoende blijkt.

'Divers' personeelsbeleid

Mede dankzij de discussies door zmv-vrouwen aangezwengeld, wordt duidelijk dat niet alleen de methodiek onvoldoende aansluit op de etnisch diverse doelgroep, maar dat ook het personeelsbestand een betere afspiegeling behoeft. In de opvanghuizen worden interculturalisatietrajecten opgestart om medewerkers bij te scholen over cultuurverschillen. Met het aannemen van etnisch divers personeel wordt

interculturele deskundigheid binnen gehaald, maar ook de herkenbaarheid voor de bewoonsters vergroot. Maar soms was het gewoon ook heel praktisch om iemand bij de hand te hebben die de taal van een bewoner sprak. Deze hele ontwikkeling was lang niet makkelijk. In het dagelijks

'We hadden toen 30-40% zmv-vrouwen in huis en wilden ook minimaal dat aantal zmv-medewerkers. Dat waren stevige discussies over positieve actie.'

leven in huis spelen al snel grote verschillen over waarden en normen over opvoeding, over huishouden, over schoonmaken, over koken en noem maar op.

Het vraagt van zowel de bewoners als de medewerkers veel flexibiliteit en inzet om te leren met al die verschillen op een constructieve manier om te gaan. Interculturalisatie en diversiteit zullen een 'leven lang leren' blijken te zijn.

De Internationale Vrouwendag 1994 staat in Rotterdam in het teken van vluchtelingenvrouwen, geweld tegen vrouwen en mensenrechten. De dag is georganiseerd door de Vrouwenraad VON in samenwerking met Vluchtelingenwerk Rijnmond en de Vrouwencommissie VIVN.

DIVERSITEIT

'Hoe verschillend zijn wij van elkaar?'

Jij, geboren in een land waar de winter een eeuw geleden kouder was dan nu en de zon als een koningin wordt begroet

Ik, geboren in een land waar de koelte van de nacht wordt begroet als een koning, omdat de zon met haar stralende kracht de dag heeft verwarmd en verhit

Jij, vraagt aan mij hoe het is om altijd te leven in deze stralende kracht, de zonneschijn, de blauwe luchten, de bloeiende bloemen die zwoel waaien in de zachte bries van de nacht

Ik, vraag aan jou hoe het is om altijd te leven met seizoenen die wisselen, een zomer, een lente, een winter en blaadjes die vallen van de bomen als het weer herfst wordt

Jij en ik, zwart en wit ontmoeten elkaar, kijken naar elkaar, stellen vragen aan elkaar en lachen om elkaar

Wij, praten om te ontdekken hoe wij in het leven staan, waar onze wegen elkaar kruisen en waar wij alleen verder gaan

Deze ontdekkingsreis voert ons langs brede en smalle wegen, langs paden begroeid met prachtige bloemen, langs smalle beekjes met helder water, langs lanen met prachtige bomen,

maar ook langs overwoekerde bossen en onbetreden wegen met angels en klemmen, die voorzichtig belopen moeten worden om niet beklemd te raken

Maar, wat wij hebben ontdekt maakt deze reis zo de moeite waard en zo belangrijk om door te geven aan anderen die misschien nog moeite hebben met de voorbereidingen van een ontdekkingsreis naar elkaar

Onze kinderen zijn belangrijk, omdat die onvoorwaardelijke liefde duidelijk tussen hen en ons bestaat

Onze ouders zijn belangrijk, omdat zij ons hebben geleerd wat wij moeten weten van het leven

Onze vriendinnen zijn belangrijk, omdat zij steun en kracht geven wanneer dit nodig is om verder te gaan

Ons werk is belangrijk, omdat het invulling geeft aan ons leven en motivatie om er iedere dag weer voor te gaan

Die ene speciale geliefde is belangrijk, omdat die het leven elke dag weer aangenaam en compleet maakt

Wij kijken naar elkaar, jij en ik, zwart en wit, geboren mijlenver van elkaar en vragen ons af:

Hoe verschillend zijn wij van elkaar?

Claudette H. Tjen-A-Tak

De afdeling preventie van de RIAGG Zuid-Kennemerland en het Regionaal Samenwerkingsverband Seksueel Geweld organiseerden op 24 november 1988 een studiedag over seksueel geweld in het Concertgebouw Haarlem. Centraal stond de vraag naar preventie van seksueel geweld tegen vrouwen. In dat kader is een serie van vijf affiches ontwikkeld, die met steun van de rijksoverheid en de provincie Noord-Holland landelijk zijn verspreid. Tijdens het congres werd een Telefonisch Meldpunt seksueel geweld voor de regio Zuid-Kennemerland in gebruik genomen.

Eergerelateerd geweld

In 1987 wordt het begrip 'eerwraak' geïntroduceerd. Gedoeld wordt op moord die wordt beraamd en gepleegd om de eer van de familie te herstellen. Later wordt daar het begrip 'eengerelateerd geweld' aan toegevoegd. Eengerelateerd geweld is de overkoepelende term voor 'alle vormen van dwang en psychisch en fysiek geweld om te voorkomen dat een lid van de familie een 'misstap' zet die de familie-eer in de gemeenschap kan schaden, en alle geweld tegen de (vermeende) 'eerschender' om de geschonden eer te herstellen'. Familie-eer gaat over de extended family, ook wel groot-familie genoemd (grootouders, ooms, tantes, neven, nichten), en niet over het (kern)gezin. De groot-familie speelt een belangrijke rol in bevolkingsgroepen met een groepscultuur. Eengerelateerd geweld treft vooral vrouwen en meisjes, maar kan ook jongens en mannen treffen. Verondersteld of dreigend seksueel gedrag van in de meeste gevallen meisjes en vrouwen kan aanleiding zijn voor eerwraak.

Dat kan al gaan over hoe een meisje of vrouw zich kleedt, met wie ze omgaat of waar ze gezien wordt, tot een buitenechtelijke seksuele relatie. De familie-eer is geschonden als de gemeenschap denkt, vermoedt of weet dat iemand zich 'onfatsoenlijk' heeft gedragen. De familie moet dan ingrijpen om de eer te herstellen om te voorkomen dat de familie uit de gemeenschap wordt gestoten. De maatregelen die genomen worden om de eer te herstellen, zijn niet altijd gewelddadig. Er kunnen financiële afspraken gemaakt worden, een verhuizing kan het gevolg zijn of een huwelijk (al dan niet gedwongen). De meeste gewelddadige maatregelen komen in de publiciteit, zoals moord of pogingen daartoe, het toebrengen van ernstige verminking of al dan niet gedwongen zelfmoord. Homoseksuele, lesbische, biseksuele of transgender gevoelens en of gedrag wordt vaak met genezingsrituelen en bezweringen aangepakt.

Zoals gezegd lijken vooral vrouwen en meisjes slachtoffer van eerwraak. Er zijn echter signalen dat mannen en jongens misschien wel even vaak slachtoffer zijn, maar daar minder ruchtbaarheid aan geven en geen hulp zoeken. Mannen en jongens kunnen in principe om dezelfde redenen slachtoffer worden, maar ook als zij weigeren mee te werken aan het voltrekken van eerherstel. Gewelddadig eerherstel wordt meestal door mannen of jongens uitgevoerd. In Nederland zijn zaken bekend geworden waarin minderjarige jongens door de familie werden aangewezen om het geweld te plegen, omdat zij als minderjarige een lichtere straf konden verwachten.

Rond 2003 wordt er gericht overheidsbeleid ontwikkeld rond eegerelateerd geweld. Daarover later meer.

Daderaanpak

Vrouwenmishandeling is door de vrouwenbeweging aan de orde gesteld en op de kaart gezet. Alle aandacht richtte zich op de eerste plaats op de slachtoffers, vrouwen en kinderen. In de eerste jaren werd er in de Blijfhuizen vaak van uitgegaan dat vrouwen de (gewelds)relatie zouden verbreken, je ging immers niet met je onderdrukker naar bed. De emotionele band bleek, om wat voor reden dan ook, vaak toch

ingewikkelder te liggen. Veel vrouwen keerden vroeg of laat naar hun partner terug in de hoop op betere tijden en met goede voornemens. Soms werkte dat, maar heel vaak ook niet en klopten vrouwen opnieuw aan bij 'Blijf'. Maar ook als de vrouw niet in de relatie terugkeerde, bleef er heel vaak een contact in stand, omdat de partner mede-ouder was. In de tachtiger en negentiger jaren komt er steeds meer aandacht voor de dader. Wil je geweld structureel tegengaan en een andere niet-gewelddadige relatie tot stand brengen, dan zal er ook iets met daders moeten gebeuren. Daders zoeken uit zichzelf weinig hulp. Vaak leggen zij de verantwoordelijkheid of zelfs de schuld bij de vrouw, hebben we eerder in onderzoek gezien (Römkens, 1992). Toch zijn er zowel slachtoffers als plegers die de relatie niet willen verbreken, of op een andere manier willen voortzetten, al was het maar vanwege de kinderen. Vanuit de vrouwenopvang worden de eerste initiatieven voor vrijwillige daderhulpverlening opgezet, soms in samenwerking met het maatschappelijk werk of met instellingen voor GGZ. Ook vanuit forensische poliklinieken komen initiatieven om programma's voor plegers van huiselijk geweld op te zetten. In enkele steden is al bij het eerste gesprek van de dader met de politie iemand van de forensische hulpverlening aanwezig om de pleger te motiveren hulp te aanvaarden en zich aan te melden voor een programma. In 2001 zullen er beleidskaders worden opgesteld die onder andere in samenwerking met justitie zowel vrijwillige hulpverleningen als hulpverleningen met een drang- of dwangkarakter gaan ondersteunen. Daarover later meer.

In dit decennium zijn er belangrijk stappen voorwaarts gezet. De actiegerichtte aanpak van 'Blijf' en de vrouwenbeweging heeft geleid tot een publiek debat en tot veranderde wetgeving en overheidsbeleid. Dat verkrachting in het huwelijk strafbaar is gesteld is een belangrijke mijlpaal. In het volgende decennium worden meer mijlpalen bereikt.

'Daderhulpverlening was een grote omwenteling. Toen we begonnen, sloten we de dader juist uit. Met mannen hadden we niks te maken, dat was een dogma. We waren er voor vrouwen en kinderen.'

HOOFDSTUK 3

1994-2004

De doorbraak:
van preventie
tot nazorg

Nadat in het vorige decennium grootschalig onderzoek de omvang van het probleem van geweld tegen vrouwen op de kaart heeft gezet, kunnen de publieke opinie en het politieke veld niet langer om het probleem heen. In de komende tien jaar komt het beleid, zowel centraal als decentraal, dan ook echt goed op gang en verbreedt het thema 'geweld' tegen vrouwen zich tot 'huiselijk geweld'.

Ouderenmishandeling

In 1996 verschijnt een grootschalig onderzoek naar de aard en omvang van ouderenmishandeling (Pot, 1996). Daaruit blijkt dat 5,5% van de ouderen mishandeld wordt. Dit is waarschijnlijk het topje van de ijsberg, want ouderen praten uit schaamte en angst voor de gevolgen niet gauw over mishandeling. Omstanders hebben het vaak niet door, omdat men zich niet kan voorstellen dat het voorkomt. Ouderenmishandeling komt voor in gezins- en familierelaties, maar ook in relaties met beroeps-krachten. Behalve van lichamelijk en psychisch geweld is ook sprake van financiële uitbuiting. Pas in 2013 komt er echt actie op gang, onder andere met hartverscheurende spotjes op TV.

Geweld in huiselijke kring

Met het onderzoek naar ouderenmishandeling is duidelijk geworden dat mishandeling zich niet tot vrouwen beperkt. In 1997 verschijnt het eerste grootschalige onderzoek naar 'geweld in huiselijke kring' (v. Dijk e.a.). Dit onderzoek geeft inzicht in al het geweld dat in huiselijke kring voor komt, zowel naar vrouwen als mannen, ouderen en kinderen. Ruim 1.000 vrouwen en mannen worden geïnterviewd. Uit dit onderzoek komt dat maar liefst 45% van de Nederlandse bevolking ooit slachtoffer is geweest van niet-incidenteel huiselijk geweld. De meeste slachtoffers ervaren geweld in hun jeugd (10 tot 25 jaar). Jongens en mannen blijken in vrijwel gelijke mate slachtoffer te zijn van huiselijk geweld, hoewel het geweld er wel anders uitziet. Jongens en mannen krijgen vooral te maken met lichamelijk geweld en meisjes en vrouwen met seksueel geweld. Bovendien is de intensiteit van het geweld naar

vrouwen veel groter. Uit dit onderzoek blijkt opnieuw dat geweld in alle lagen van de bevolking voor komt.

Geweld niet langer genderspecifiek genoemd

Het onderzoek van v. Dijk e.a. (1997) luidt een nieuw tijdperk in. Het beschrijft voor het eerst huiselijk geweld in brede zin en benoemt die niet langer genderspecifiek. Hiermee begint de tot nu toe gebruikte term 'geweld tegen vrouwen' te verdwijnen. Vanuit de vrouwenbeweging komt daar kritiek op. Natuurlijk is het goed dat er zicht komt op het brede scala aan geweld dat in huiselijke kring plaatsvindt. Maar door het genderneutraal te benoemen, dreigt het genderspecifieke van geweld onder tafel te verdwijnen. Uit de cijfers blijkt nog steeds dat in partnerrelaties vrouwen het meest slachtoffer zijn en mannen het meest dader. 80% Van het huiselijk geweld wordt gepleegd door een mannelijke dader. Bovendien is de frequentie van het geweld naar vrouwen significant hoger en het letsel heftiger. Vrouwelijke daders brengen niet of nauwelijks letsel toe. Ook jongens en mannen zijn meestal slachtoffer van geweld gepleegd door een mannelijke dader.

Landelijk project voorkomen en bestrijden huiselijk geweld (2000)

Het ministerie van Justitie start in 2000 een project dat de samenwerking en de effectiviteit van alle op landelijk niveau bij huiselijk geweld betrokken organisaties wil verhogen. Er wordt een landelijk netwerk opgezet, bestaande uit vertegenwoordigers van de centrale en decentrale overheid, uitvoeringsorganisaties en expertisecentra. Dit platform werkt een landelijk plan van aanpak uit en alle deelnemende organisaties worden gestimuleerd in eigen gelederen de aanpak van huiselijk geweld te bevorderen. De activiteiten van het platform zullen in 2002 leiden tot de regeringsnota 'Privé geweld - Publieke zaak', dat een omvangrijk landelijk beleid inzet. Daarover straks meer.

Strafbaarstelling belaging

In vervolg op het in 1982 afgedwongen straatverbod wordt in 2000 belaging strafbaar gesteld. Belaging, ook wel 'stalking' genoemd, is het iemand op de openbare weg hinderlijk volgen, in vrijheid belem-

meren of tegen de wil gezelschap opdringen. In dat kader worden voorbereidingen getroffen om een alarmsysteem, Aware, in te stellen voor vrouwen die worden bedreigd door een gewelddadige (ex)partner. Aware staat voor Abused Women's Active Response Emergency. Het is een klein kastje ter grootte van een mobiele telefoon dat in verbinding staat met de politie. Bij acuut gevaar drukt de vrouw op een knop. De politie kan dan zien waar de vrouw zich bevindt en met spoed naar haar toegaan.

Privé geweld - Publieke zaak (2002)

In vervolg op de landelijke aanpak verschijnt de regeringsnota 'Privé geweld - Publieke zaak'. Met deze nota is weer een belangrijke beleidsstap genomen. Vanaf het begin heeft de Blijfbeweging en de vrouwenbeweging aangegeven dat het probleem van vrouwenmishandeling een maatschappelijk probleem is, gebaseerd op de machtsverhouding binnen de samenleving. De samenleving behoort dus ook de verantwoordelijkheid te nemen om dit probleem aan te pakken en mag dat niet alleen aan vrouwen overlaten. Door nu privé geweld als publieke zaak te benoemen, wordt het geweld uit het isolement en achter de voordeur vandaan gehaald. Een terecht vervolg op het strafbaar stellen van verkrachting binnen het huwelijk (1991). In deze regeringsnota wordt expliciet uitgesproken dat het een taak van de overheid is voor veiligheid te zorgen, ook achter de voordeur. Ze benoemt huiselijk

geweld als het grootste gewelds-

probleem in onze samenleving. De nota presenteert concrete acties die in het kader van een integrale landelijke aanpak door de overheid en landelijke organisaties uitgevoerd zijn of gaan worden.

'Privé geweld - Publieke zaak', 'verkrachting binnen het huwelijk', 'belaging', al dat soort nota's waren politiek belangrijk, maar hadden in de huizen weinig effect. Daar wisten we het allemaal al.

Om een paar concrete acties te noemen:

- Opzetten van een landelijk netwerk huiselijk geweld.
- Deskundigheidsbevorderingsprogramma's voor diverse beroepsgroepen, onder andere voor de politie en huisartsen.
- Beleid met betrekking tot kinderen als getuigen van huiselijk geweld.
- Meer onderzoek, onder andere naar huiselijk geweld onder minderheden.
- Een 'toolkit' met voorlichtingmateriaal voor publiekscampagnes.

Uitvoeringsprogramma 'Privé geweld - Publieke zaak' (2002-2008)

Naar aanleiding van de regeringsnota 'Privé geweld - Publieke zaak' wordt over een aantal jaren een uitvoeringsplan uitgerold. Zes ministeries en betrokken landelijke organisaties werken mee om tot een integrale landelijke aanpak te komen. Hoofddoel van het programma is 'het verminderen van ernst en omvang van huiselijk geweld'. Om dat te bereiken diende de omvang van de problematiek zichtbaar te worden en duidelijk te worden dat huiselijk geweld niet getolereerd wordt. Tevens diende een infrastructuur te worden opgezet om landelijke en regionale samenwerking tegen huiselijk geweld te optimaliseren. De gemeenten gaan de regie voeren en een ketenaanpak zou gerealiseerd moeten worden. In de loop van de beleidsperiode zou aandacht besteed moeten worden aan verbetering van de mogelijkheden voor ingrijpen, aan de kwaliteit van de hulpverlening, zorg en opvang en aan een strafrechtelijke aanpak van daders. Mooie voornemens die in de komende periode waargemaakt moeten gaan worden en, zoals we zullen zien, worden ze dat ook voor het grootste deel.

Huiselijk geweld onder allochtone Nederlanders

In vervolg op het onderzoek van v. Dijk e.a. (1997) publiceren deze een onderzoek naar geweld onder allochtone Nederlanders (v. Dijk e.a., 2002). Het eerdere onderzoek had alleen respondenten geïnterviewd die voldoende Nederlands spraken en daarmee een belangrijk deel van in Nederland wonende allochtonen niet bereikt. 24% Van de allochtone bevolking, blijkt uit dit onderzoek, is ooit slachtoffer geweest van huiselijk geweld. Een veel lager percentage dan uit het onderzoek onder

Het Steunfonds Stichting 'Blijf van m'n lijf' werft donateurs met een affiche, waarmee wordt herdacht dat de Stichting Blijf van m'n Lijf op 23 oktober 1974 werd opgericht om mishandelde vrouwen hulp en opvang te bieden, alsmede het probleem van (seksueel) geweld tegen vrouwen aan de kaak te stellen.

autochtonen naar voren komt (45%). Er zijn echter aanwijzingen dat sprake is van onderrapportage. In zmv-kringen wordt nog moeilijker gepraat over ervaren geweld. Er blijken grote verschillen tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Onder de vier grootste in Nederland aanwezige groepen is het percentage onder de Antilliaanse en Arubaanse bevolking het hoogst (41%); daarna volgen Surinamers met 28%, Turken (21%) en Marokkanen (14%). Wel blijkt uit de meldingen dat sprake is van langduriger en ernstiger geweld dan onder autochtonen. Uit een eerste verkennend onderzoek (Brouns e.a., 2003) blijkt verder dat vrouwen en meisjes in asielzoekerscentra regelmatig slachtoffer zijn van vooral seksueel geweld door familieleden en medebewoners.

Etnische diversiteit in de opvanghuizen

Al eerder constateerden zmv-medewerkers in de vrouwenopvang dat de geboden hulp onvoldoende aansluit bij de etnisch diverse groep vrouwen en meisjes, die inmiddels de vrouwenopvang bevolkt. Maar liefst 59% van de vrouwen in de vrouwenopvang heeft een 'andere' etnische achtergrond (Wolf e.a., 2003). De meeste huizen zijn er inmiddels van doordrongen dat een etnisch diverse bewonersgroep ook een etnisch divers personeelsbestand en een etnisch divers beleid en methodiek vraagt. In de negentiger jaren zijn er steeds meer initiatieven die zich specifiek richten op de etnisch diverse doelgroepen. In 2004 presenteert Mozaïek 'Het handboek preventie en opvang huiselijk en seksueel geweld allochtone vrouwen', een bundeling van door verschillende projecten ontwikkelde methodieken. Zo zijn in het kader van preventie in verschillende provincies steungroepen en weerbaarheidstrainingen opgezet voor onder andere Turkse en Marokkaanse vrouwen. Om de eerste opvang te verbeteren, wordt voorlichting over cultuurverschillen en huiselijk geweld gegeven aan eerste lijn-werkers. Methodieken zijn ontwikkeld om interventies, hulpverlening en nazorg te interculturaliseren.

Zelfstandig verblijfsrecht voor slachtoffers van seksueel geweld

Het grootste probleem voor 'buitenlandse' vrouwen die te maken krijgen met geweld is, we hebben het al eerder benoemd, vaak de verblijfsvergunning. In 2003 komt daar eindelijk beweging in. Naar aanleiding van een motie van Karin Adelmund (lid Tweede Kamer) worden de mogelijkheden voor een zelfstandige verblijfsvergunning voor slachtoffers van seksueel geweld verruimd. Tot dan toe kon alleen een zelfstandige verblijfsvergunning verkregen worden als de (huwelijks)-relatie minimaal drie jaar heeft geduurd en de vrouw daarvan ook drie jaar met een verblijfsvergunning in Nederland is verbleven, of indien er aantoonbaar een combinatie van klemmende redenen was. Een

'Seksueel geweld, die terminologie, daar praten zmv-vrouwen niet over met vreemden. Ik had een heleboel parabels die ik gebruikte om het aan de orde te krijgen.'

dergelijke klemmende reden kon seksueel geweld zijn, maar alleen in combinatie met andere humanitaire klemmende redenen. Voor veel vrouwen bleek het moeilijk om naast seksueel geweld meerdere klemmende redenen aan te tonen. Als gevolg van deze regelgeving waren vrouwen met een afhankelijke verblijfsvergunning gedwongen bij hun partner te blijven of langer dan nodig is in de vrouwenopvang te blijven. Het is één van de redenen waarom de vrouwenopvang verstopt raakt. De minister stemt in met de motie en meent dat vrouwen in alle vrijheid aangifte van seksueel geweld moeten kunnen doen zonder dat hen verblijfsbeëindiging als een zwaard boven het hoofd hangt.

Landelijk dekkend netwerk

Het maatschappelijk veld dat betrokken raakt bij de aanpak van huiselijk geweld breidt zich gestaag uit. De samenleving is geschrokken van de cijfers met betrekking tot vrouwenmishandeling (Römkens, 1989 en 1992) en huiselijk geweld (v. Dijk e.a., 1997 en 2002) en het maatschappelijk veld komt in beweging. De vrouwenopvang staat er niet

‘Het was goed dat vaders meer rechten kregen. Maar bij Rosa Manus kregen we ook te maken met vaders die gevaar opleverden, ook voor het kind en dan moest je stevig in je schoenen staan om het contact tegen te gaan.’

meer alleen voor. Politie en justitie, maatschappelijk werk, de GGZ, Jeugdzorg, de GGD, buurtwerk, vormingswerk, ze kunnen allemaal, ieder op hun eigen terrein, een bijdrage leveren. Het werk raakt daardoor wel versnipperd. Van samenhang is nog weinig sprake en dat komt de kwaliteit en effectiviteit niet ten goede. Vaak op initiatief van de vrouwenopvang ontstaan samenwerkingstrajecten: politie die in nauw contact staat met

de vrouwenopvang, forensische werkers die al bij een eerste gesprek van de politie aanwezig zijn, vormingswerk en buurtwerk die weerbaarheidstrainingen en voorlichting verzorgen, maatschappelijk werk en de GGZ die samen met of in de opvanghuizen therapeutische groepen of begeleiding van gecompliceerde problematiek op zich nemen. Het zijn allemaal stukjes van de puzzel of volgens het woord dat in zwang raakt, een stukje van ‘de keten’.

In 2000 neemt de minister van Justitie het initiatief om de samenwerking tussen alle disciplines landelijk te gaan bundelen in het project ‘voorkomen en bestrijden huiselijk geweld’. En in 2002 worden, ook vanuit het ministerie van Justitie, aan een aantal gemeentes subsidies verleend om lokale samenwerkingsprojecten op te zetten.

Ruimte voor preventie

Doordat veel meer organisaties zich nu inzetten tegen huiselijk geweld krijgt de vrouwenopvang de kans om meer tijd te investeren in het op langere termijn voorkomen van huiselijk geweld. Aan preventie waren de Blijf-van-mijn-Lijfhuizen nog nauwelijks toegekomen, terwijl dat wel in de lijn van de uitgangspunten lag. Tot nu toe was het vooral dweilen met de kraan open geweest in de overvolle huizen. Nu kwam er tijd voor de ontwikkeling van voor- en natrajecten, andere vormen en methodieken van hulpverlening, voorlichting. Het idee begon vorm te krijgen dat alle betrokkenen hulp nodig hadden. Kinderen waren medebewoners in de opvanghuizen, maar kregen weinig specifieke aandacht en al helemaal niet in het kader van hulpverlening. Inmiddels werd duidelijk dat kinderen als getuigen van geweld zeker zoveel psychische schade opliepen als de moeders, maar in een niet te verwaarlozen aantal gevallen ook direct slachtoffer waren van psychisch of lichamelijk geweld. Maar ook met de daders zou iets moeten gebeuren om huiselijk geweld te stoppen.

Systeemaanpak

Het werd steeds duidelijker dat huiselijk geweld een probleem was van het hele gezinssysteem en soms al meerdere generaties. Dat het slachtoffer, de dader én de kinderen ieder hulp nodig hadden, maar dat, om de spiraal van geweld te doorbreken, ook het gezinssysteem geholpen moest worden. Met name als het slachtoffers betrof uit etnische groepen waren ouders, broers en zussen en soms zelfs ooms en tantes nauw bij het gezinssysteem betrokken. Richtte de opvang zich aanvankelijk sterk op het verbreken van de relatie met een gewelddadige partner, in de praktijk werd duidelijk dat dat niet altijd gebeurde en ook niet altijd wenselijk was. Waar het vrouwen uit de etnische groepen betrof, betekende het verbreken van de (huwelijks)relatie vaak dat de

hele familiecontext dreigde te verdwijnen en het slachtoffer het risico liep in een isolement te komen in een onbekende samenleving. Maar ook voor kinderen was het vaak niet wenselijk om het contact met

‘De kinderen kwamen mee, er was kinderwerk, uitjes voor de kinderen, maar er werd niet gekeken naar wat het geweld met de kinderen deed.’

de vader definitief te verbreken. In 1998 kwam er wetgeving die ook de niet-verzorgende ouder recht gaf om contact met het kind te houden. Om de toekomst een gezondere basis te geven, moest er dus op meerdere niveaus en op meerdere momenten in het proces iets gebeuren. Tot nu toe was in de vrouwenopvang vooral toegewerkt naar een ‘zelfstandige

toekomst’ voor vrouwen. Dat perspectief kantelde en draaide steeds meer naar een ‘veilige terugkeer’. Samenwerking met andere hulpverlenende instellingen en het aan elkaar schakelen van verschillende onderdelen van de hulp werden steeds belangrijker.

Krachten bundelen

In verschillende provincies begonnen interdisciplinaire samenwerkingsverbanden te ontstaan. Er moest een meer op maat gesneden aanbod komen voor gezinnen dat zowel daders als slachtoffers en kinderen iets te bieden had. Waarin bovendien zowel preventie als acute zorg als zorg op langere termijn en nazorg een plek konden krijgen. Zo ontstond in de drie noordelijke provincies het project ‘Eerste hulp bij huiselijk geweld tegen vrouwen’. Het project was een samenwerking tussen politie en het Openbaar Ministerie (OM) en een breed scala aan hulpverlenende instanties (vrouwenopvang, FIOM, maatschappelijk werk, forensische psychiatrie, Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), reclassering en slachtofferhulp). Ze verenigden zich met als doel herhaling van geweld te voorkomen en zo vroeg mogelijk preventief op te treden. In een protocol stond precies omschreven wat ieders taak zou zijn. De politie zou bij elke melding van huiselijk geweld optreden, een aangifte opnemen en kon tot vervolging over gaan, ook als er geen aangifte werd gedaan. De politie zou bovendien beide partijen

(dader en slachtoffer) stimuleren een hulpverleningstraject in te gaan. Maatschappelijk werk zou daarna altijd actief contact zoeken met het gezin, de forensische hulp zou altijd aangemelde daders in behandeling nemen en de vrouwenopvang zou altijd plek hebben voor tijdelijke uithuisplaatsing. Parallel aan dit project ontstonden, zoals overigens ook in andere regio's, andere initiatieven. Een training voor huisartsen, een programma voor kinderen, er werd een protocol voor daderhulpverlening opgesteld, scholen werden gestimuleerd thematisch aandacht te geven aan huiselijk geweld en er werd specifieke voorlichting ontwikkeld voor migranten en asielzoekers.

Time-out plaatsen

Voor een eerste signalering waren politie, huisartsen, maar ook bijvoorbeeld het onderwijs van belang. Bij eerste signalering moest, als de situatie dreigend was en bleef, onmiddellijk tijdelijk onderdak mogelijk zijn. Een vernieuwend initiatief ging er vanuit dat niet altijd de slachtoffers, de vrouw en kinderen, zouden moeten vertrekken, maar dat het veel eenvoudiger en vaak ook terechter was de pleger uit huis te verwijderen. Zo ontstonden er time-out plaatsen voor daders. Soms was daar dwang voor nodig en moest een juridisch kader beschikbaar komen. In 2003 treedt de Aanwijzing Huiselijk Geweld in werking. Hierin worden richtlijnen voor opsporing en vervolging van huiselijk geweld gegeven voor het Openbaar Ministerie, de politie en de reclassering.

Aanwijzing Huiselijk Geweld

Doel van de ‘Aanwijzing Huiselijk Geweld’ (2003) is:

- Op de eerste plaats het acuut stoppen van het geweld en het waarborgen van de veiligheid van slachtoffers en van kinderen als getuigen van geweld.
- Het voorkomen van herhaling door gerichte interventies (aanhouding, strafrechtelijke aanpak, daderhulpverlening).
- Het herstellen van de geschonden norm.
- Het vergroten van de aangiftebereidheid.

De aangiftebereidheid is nog steeds erg laag, deels omdat men het uit angst voor represailles niet aandurft, maar ook omdat men denkt bij

DENKT U DAT EEN KIND WORDT
VERWAARLOOSD, MISHANDELD
OF MISBRUIKT?

ADVIES EN MELDING

0900 - 123 123 0

(€ 0,04 (12 cent) per minuut)

Advies & Meldpunt
Kinder mishandeling

Het Advies & Meldpunt Kindermishandeling maakt een telefoonnummer bekend waarop kindermishandeling gemeld kan worden. 2001

de politie geen gehoor te vinden, wat in het verleden al te vaak het geval was. Wel werd duidelijk dat als er sprake was van eengerelateerd geweld vaak een andere aanpak nodig was, waarbij de veiligheid van het slachtoffer voorop moet blijven staan.

Kinderen als getuigen

Gelijktijdig met de Aanwijzing Huiselijk Geweld zijn er ook voorzieningen getroffen om effectiever om te gaan met aanwezige kinderen die getuigen zijn van het geweld. Kinderen als getuigen kunnen ernstige psychische schade oplopen. Uit onderzoek is gebleken dat zij later een grotere kans lopen zelf dader of slachtoffer van geweld te worden. In het traject Kindspoor werken de Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg en het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) samen. Kinderen die getuigen zijn geweest van geweld én hun ouders worden zo snel mogelijk na het opgetreden geweld verwezen naar hulpverlening, die dan op zo kort mogelijke termijn moet starten.

Marietje Kessels maakt kinderen weerbaar

In 2000 worden onder de naam 'Marietje Kessels' weerbaarheidstrainingen opgezet voor kinderen van groep 7 en 8. Het 11-jarige meisje Marietje Kessels werd in 1900 zwaar verminkt, verkracht en vermoord teruggevonden op de vloering van een kerk in Tilburg. Wie de dader is, is nooit vast komen te staan. Zij leeft nu voort in de weerbaarheidsprojecten voor kinderen. Kinderen leren in de training hun fysieke en mentale weerbaarheid tegen grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik te vergroten. Effectief bij huiselijk geweld, maar ook tegen pesten en ongewenste (seksuele) intimidatie.

Politie neem huiselijk geweld serieus

Bij de politie komen vaak de eerste signalen van escalerend geweld binnen. Aanklachten tegen geweld moeten bij de politie worden aangegeven en alleen zij kunnen officieel krachtig tegen geweld optreden. In het verleden gebeurde het nogal eens dat klagers niet serieus genomen werden of dat er onvoldoende effectief werd opgetreden. Verschillende Blijfhuizen hebben voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd voor plaatselijke politiekorpsen om hen te informeren over (seksueel) geweld tegen vrouwen. Ook binnen de politie moest het idee dat mannen het achter de voordeur voor het zeggen hebben en

vrouwen een echtelijke plicht, doorbroken worden. Nu geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld hoog op de maatschappelijke en politieke agenda zijn komen te staan, wordt het ook voor de politie steeds duidelijker dat hun rol essentieel is bij het optreden tegen geweld. Steeds meer politieregio's nemen initiatieven om de aanpak van huiselijk geweld te verbeteren. Zo komen er aandachtsfunctionarissen huiselijk geweld en worden er in het kader van deskundigheidsbevordering trainingen met betrekking tot huiselijk geweld aangeboden. Vanuit de Raad van Hoofdcommissarissen wordt een Landelijk Netwerk Huiselijk Geweld opgezet, dat de verbetering van de aanpak van huiselijk geweld in alle regio's moet stimuleren.

Aan de voordeur van de vrouwenopvang

Onder deze titel verschijnt in 2003 een onderzoek naar de in- en doorstroom in de vrouwenopvang (Wolf e.a., 2003). Aanleiding voor het onderzoek is dat er zowel plaatselijk als landelijk vaak onvoldoende plek is om vrouwen in de vrouwenopvang op te nemen. In het onderzoek komt naar voren dat de vrouwenopvang regelmatig verstopt zit, omdat er te weinig uitstroom is. Vrouwen zijn om verschillende vaak praktische redenen (bijvoorbeeld geen huisvesting, geen verblijfsvergunning) gedwongen lang in de opvang te blijven. Maar ook komt naar voren dat het Landelijk Meldpunt voor Open Plaatsen (MOP) onvoldoende effectief functioneert. De Landelijke Federatie Opvang heeft dit probleem opgepakt. Er is verbetering gebracht in het MOP en er worden een uniforme intakeprocedure en criteria voor afwijzing opgezet. Bovendien wordt een landelijke noodopvang georganiseerd, waarvoor in acute situaties altijd voor één nacht een paar bedden gereserveerd wordt.

Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld (ASHG)

Uit het onderzoek (Wolf e.a., 2003) komt ook naar voren dat een deel van het voordeurprobleem opgelost kan worden met een regionale of stedelijke telefonische hulpdienst die alle vragen van potentiële cliënten en van verwijzers op kan vangen. Eind negentiger jaren, begin 2000 hebben verschillende vrouwenopvangvoorzieningen een telefonische hulpdienst opgezet, die een voorloper blijkt te zijn van wat al vrij snel het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld zou worden. In 2004 wordt

een quickscan uitgevoerd bij de dan bestaande zeven steunpunten. De informatie uit de scan vormt de basis voor de Stimuleringsmaatregel Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld die de overheid publiceert. Later worden alle gemeenten verplicht, eventueel in samenwerking met een buurgemeente, een dergelijk steunpunt op te zetten. Daarover in het volgende decennium meer.

Professionalisering van de methodiek

In de opvang is inmiddels dertig jaar ervaring en zijn allerlei methodieken en specifieke projecten voor veel verschillende doelgroepen (etnische groepen, leeftijdsgroepen, problematiekgroepen) tot ontwikkeling gekomen. Tot dan toe heeft iedereen dat in hoge mate zelfstandig gedaan. Mede door de zowel horizontale (landelijke aanpak) als verticale (interdisciplinaire) samenwerking die op gang is gekomen, is er behoefte om ook op het gebied van de methodiek meer uit te wisselen en van elkaar te leren. Het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) maakt samen met Transact (Nederlands Centrum Seksespecifieke Zorgvernieuwing en Bestrijding Seksueel Geweld) een gedetailleerde inventarisatie van alle bestaande methodieken die in de verschillende huizen en instellingen door de jaren heen ontwikkeld zijn. Het zal een aanzet blijken voor een diepgaande gezamenlijke professionalisering die in het volgende decennium op gang komt.

In deze tien jaar is een structurele aanpak van huiselijke geweld op gang gekomen. De aanpak van huiselijk geweld is effectief, omdat een breed maatschappelijk veld, ieder op het eigen terrein, daaraan een bijdrage levert en grote prioriteit geeft aan de onderlinge samenwerking (keten-aanpak). Dankzij die samenwerking is een brede aanpak, waarin aandacht is voor alle betrokkenen bij huiselijk geweld (systeemgericht werken), van de grond kunnen komen. In de volgende tien jaar zal hierop voortgebouwd worden en zullen we zien dat met name op het gebied van de methodiekontwikkeling grote sprongen voorwaarts gemaakt gaan worden en het vanzelfsprekend wordt dat kinderen daarin meegenomen worden. Ook wordt per gemeente verder gebouwd aan een netwerk dat uiteindelijk landelijk dekkend moet zijn.

HOOFDSTUK 4

2004-2014

Professionalisering

De krachten
gebundeld

Aan het begin van 2000 was er een dringende behoefte aan meer informatie over de vrouwen die binnen de opvang verbleven en de hulp die hun geboden werd, onder andere met het oog op de legitimering, positionering en financiering van de vrouwenopvang. Door de extra financiële middelen die voor de capaciteitsuitbreiding van de vrouwenopvang werden vrijgemaakt, waren er tegelijkertijd vragen over welke vrouwen er precies werden opgevangen, hun profiel en de achtergrond van hun problemen. Om antwoord te krijgen op deze vragen, stelde het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) financiën ter beschikking voor onderzoek.

'Maat en baat van de vrouwenopvang'

In 2006 verschenen de resultaten van dit onderzoek onder de titel 'Maat en baat van de vrouwenopvang, een onderzoek naar vraag en aanbod' (Wolf e.a.).

Het rapport bevestigde de signalen uit de sector dat de vrouwenopvang steeds meer te maken heeft met cliënten met een opeenstapeling van problemen, waarvan er velen ernstig getraumatiseerd zijn. Bovendien neemt de instroom van zmv-vrouwen toe. De huidige hulpverlening van de vrouwenopvang komt niet voldoende tegemoet aan de vraag van deze cliëntengroepen.

De aanbevelingen uit het rapport en vernieuwde inzichten in de hulpverlening geven aanleiding tot herziening van de gebruikte werkwijzen en methodieken.

Verbeterplan vrouwenopvang

Naar aanleiding van de conclusies van het rapport van Judith Wolf e.a. nam de Federatie Opvang (brancheorganisatie voor vrouwenopvang en maatschappelijke opvang in Nederland) het initiatief voor een omvangrijk Verbeterplan Vrouwenopvang, in nauwe samenwerking met het ministerie van VWS, de directeurs vrouwenopvang, de centrumgemeenten vrouwenopvang en de Vereniging van Nederlandse

Gemeenten (VNG). Het plan richtte zich op hulpverlening die aansluit bij de behoeften van de cliënten, die van goede kwaliteit is en die snel tot een zelfstandig bestaan leidt.

Uitgangspunten verbeterplan

De complexe problematiek van huiselijk en eerge relateerd geweld, waarmee de cliënten van de vrouwenopvang te maken hebben, vindt plaats in een systeem waarbij meer actoren, onder andere vaak ook kinderen, betrokken zijn. Een systeemgerichte benadering moet daarom uitgangspunt zijn bij het verbeteren van de hulpverlening. Belangrijk is verder dat de hulp in ketenverband plaatsvindt en er samenwerking is met andere hulpverleningsdisciplines. De medewerkers moeten voldoende kennis hebben van de diverse hulpverleningsvormen die een rol kunnen spelen in het oplossen van de problemen. Op die manier kan de vrouwenopvang laagdrempelige, integrale, multidisciplinaire hulp bieden en de cliënt doeltreffend doorverwijzen naar eventueel noodzakelijke gespecialiseerde vervolghulpverlening.

De projecten van het Verbeterplan

Om passende, goede en snelle hulp te kunnen waarborgen, bestond het Verbeterplan Vrouwenopvang uit verschillende projecten:

1. Project Diagnostiek en Screening

Doel: Het ontwikkelen van goede diagnose- en screeningsinstrumenten, met duidelijke werkomschrijvingen voor de medewerkers.

2. Project Integrale Begeleidingsmethodiek

Doel: Het ontwikkelen van een vernieuwde en integrale begeleidingsmethodiek, die zich richt op het cliëntensysteem.

3. Project Hulpverlening aan kinderen in de opvang

Doel: Het nadrukkelijk schenken van aandacht aan kinderen.

4. Project Huisvesting van de opvang

Doel: De huisvestings situatie van de vrouwenopvang verbeteren.

'Steeds meer cliënten lijken ernstig getraumatiseerd. Je wilt weten wat is er nog meer met die vrouw aan de hand. Dat ging in tegen de oorspronkelijke uitgangspunten, die er vanuit gingen dat vrouwen niet gek waren en ze alleen voor een veiligheidsproblematiek kwamen.'

5. Project Deskundigheidsbevordering

Doel: Het ontwikkelen van een duidelijk beroepsprofiel voor de vrouwenopvang, met een overzicht van de benodigde competenties.

6. Project Beschrijving hulpverlening vrouwenopvang

Doel: Het ontwikkelen van producten waarin het dienstenaanbod van de vrouwenopvang goed voor het voetlicht wordt gebracht.

7. Project Sociale Activering, toeleiding arbeid en dagbesteding

Doel: Het toeleiden van vrouwen naar werk en/of een zinvolle dagbesteding.

De projecten zorgden voor een absolute kwaliteitsverbetering binnen de sector vrouwenopvang. Bij de uitvoering van de plannen werkten de instellingen samen in vijf landsdelen: 1. Friesland, Groningen en Drenthe; 2. Overijssel en Gelderland; 3. Limburg, Noord-Brabant en Zeeland; 4. Zuid-Holland en 5. Noord-Holland, Flevoland en Utrecht.

Uit de zeven genoemde projecten worden hieronder twee methodieken gelicht vanwege hun grote meerwaarde in het werken binnen de vrouwenopvang, te weten Krachtwerk en Veerkracht.

Krachtwerk

Krachtwerk is een methodiek met als doel het ondersteunen van vrouwen die te maken hebben met huiselijk geweld, om volwaardig mee te kunnen draaien in de samenleving. De krachtgerichte basis-methodiek maakt gebruik van de kracht en de mogelijkheden van vrouwen en de hulpbronnen in de gemeenschap. Mishandelde vrouwen zijn weliswaar kwetsbaar, maar beschikken vaak over een ongekende kracht. Krachtwerk ondersteunt vrouwen in hun proces naar een zo zelfstandig mogelijk bestaan voor henzelf en hun eventuele kinderen. Een instrument uit de methodiek krachtwerk is de krachteninventarisatie, een beschrijving van wensen, ambities en competenties en beïnvloedende factoren op tien leefgebieden. Ook de omgeving van de cliënt wordt hierin meegenomen.

De zes principes van krachtwerk zijn:

1. Cliënten hebben het vermogen te herstellen, hun leven weer op te pakken en te veranderen.
2. Focus op krachten en niet op tekortkomingen.
3. De cliënt heeft de regie over de begeleiding.
4. De (werk)relatie tussen cliënten en hulpverleners komt op de eerste plaats.
5. Werken in de natuurlijke omgeving.
6. De samenleving als hulpbron.

Krachtwerk ondersteunt vrouwen in hun herstelproces onder het motto 'herstellen doe je zelf'. Het gaat hierbij om een zingevend bestaan met hoop en zicht op een betere toekomst. In de nieuwe visie en methodiek is de oorspronkelijke visie van het eerste Blijfhuys nog steeds duidelijk herkenbaar.

Kiezen voor de kracht in mij

Het is nacht en de duisternis valt als een verademing over mij heen.
Zij bedekt de zichtbare blauwe plekken op mijn armen en gezicht.

De nacht biedt kansen om te verbergen wat eigenlijk niet verborgen zou moeten zijn.
Maar ach, het is nog niet de tijd om te onthullen en te vertellen over de pijn.

De pijn die mijn hart in stukken snijdt en brandt als een heftig vuur in mijn
lichaam en ziel.

De pijn van het niet kunnen loslaten en doorsnijden van de banden
met hem die ik eens zo liefhad en soms denk nog altijd lief te hebben.

Als de dag mij aarzelend met haar eerste zonnestralen wakker kust,
kijk ik om mij heen en vraag mij af hoe het zal zijn om mijn leven te kunnen
invullen met kracht en zonder pijn.

Ik besluit vandaag om een andere weg te kiezen, maar tegelijkertijd sluipt
weer de aarzeling binnen in mij en de vraag: zal ik het kunnen, zal ik het durven,
zal ik het vertellen en wat zullen zij van mij denken?

Langzaam besef ik dat ik een keus heb, een keus om opnieuw te beginnen,
een keus die ik al jaren heb uitgesteld, en dat alleen maar om de confrontatie
met mijzelf uit de weg te gaan.

Maar vandaag - op deze nieuwe dag - besluit ik te kiezen om de kracht in mij
op te roepen en weer te worden zoals ik lang geleden was, een meisje, een vrouw,
die trots en moedig in het leven stond.

Ik sta op en ga naar een plek waar ik ondersteund wordt om weer te putten
uit de bron van de kracht die ik heb gekend en met vallen en opstaan zal ik weer
met volle kracht vooruitgaan.

Claudette H. Tjen-A-Tak

Kinderen in de opvang

In 2009 werd onder de titel 'Meer dan bed, bad, broodje pindakaas' (Wolf e.a.) een onderzoek naar de positie van kinderen in de opvang gepubliceerd. De resultaten zijn indringend. De kinderen hebben in hun jonge leven veel ingrijpende potentieel traumatische gebeurtenissen meegemaakt. Ook zijn in hun situatie veel risicofactoren voor kindermishandeling. Bij circa 10% van de kinderen is daadwerkelijk sprake van mishandeling. Een substantieel deel van de kinderen kampt met psychosociale problemen.

De onderzoeksresultaten laten zien dat kinderen in de opvang ernstig tekort worden gedaan als zij uitsluitend worden beschouwd als, meegenomen, kind en niet als een persoon met eigen behoeften aan steun en hulp. De conclusie was dan ook dat er dringend behoefte was aan de ontwikkeling van een methodiek voor kinderen in de opvang.

Veerkracht

Kinderen die met hun moeder de vrouwenopvang binnen komen, hebben ook tijd en hulp nodig om te herstellen. Veerkracht gaat over methodisch werken met kinderen die huiselijk geweld hebben meegemaakt en is gericht op het versterken van de eigen kracht van kinderen en hun ouders. Daarmee is Veerkracht niet alleen een begeleidingsmethodiek voor kinderen, maar ook de ouders/verzorgers van de kinderen worden begeleid in de vorm van opvoedingsondersteuning.

Veerkracht heeft kerndoelen geformuleerd die zich richten op het kind, de ouders en het systeem:

- het herstellen van de veiligheid en de ontwikkeling van het kind.
- het ondersteunen van de ouders bij opvoeding en ouderschap na geweld.
- het ondersteunen van het systeem bij het herstellen van een leven zonder geweld.

Verder heeft Veerkracht een preventief karakter. Het methodisch begeleiden van de kinderen is een vorm van vroegsignalering, waardoor voorkomen kan worden dat kinderen (langdurig) gebruik maken

van Jeugdzorg en/of dat kinderen zelf later cliënt worden van de maatschappelijke opvang, GGZ of verslavingszorg. Het is gericht op het doorbreken van intergenerationele overdracht van geweld en armoede.

Elke beweging haalt zichzelf in, dat is de wet van de remmende voorsprong doorbreken van de intergenerationele overdracht, een interview

Linda Terpstra kwam 8 jaar geleden samen met collega Anke van Dijke als directeur-bestuurder werken bij Fier, Friesland, eerst als interim en op verzoek gebleven. De belangrijkste observatie die hun beleid in Fier zou bepalen, was de constatering dat het tot nu toe niet gelukt was om de intergenerationele overdracht te doorbreken. Regelmatig kwamen vrouwen terug in de opvang of kwamen dochters in de opvang nadat ze daar vroeger met hun moeder waren geweest, Gewelddadige zontjes werden het opvanghuis uitgezet omdat de aanpak ontbrak om daar binnenshuis effectief mee om te gaan. Linda aan het woord: *'We zijn opnieuw gaan denken, gaan observeren: wat doen we, is dat effectief of moet het anders? Het moest anders! Wat dertig jaar geleden geweldig en revolutionair was, was dat nu niet meer.*

De cliëntengroep vertegenwoordigde een breed scala aan nationaliteiten. Waren we daarop ingericht? Veel cliënten bleken een psychiatrische problematiek te hebben. Was de aanpak daarop toegerust? GGZ wilde geen aanbod in huis bieden, dan moesten we het maar zelf doen en zo hebben we ons geprofileerd als nieuwe psychiatrische aanbieder. We gingen ons richten op zowel volwassenen als op jeugd, zowel meisjes als jongens. Want daar moet de generationele knip gemaakt worden. We wilden dus niet meer alleen vrouwenopvang zijn.

Er is heel consciëntieus onderzoek gedaan, dossiers bestudeerd, wat is er voor welke doelgroep nodig en daar zorgprogramma's op afgestemd. Duurzame zorgontwikkeling, de zorgafhankelijkheid doorbreken.

Natuurlijk blijft gender het methodisch uitgangpunt, maar dan toegespitst op wat de verschillende doelgroepen nodig hebben. Zo zijn Asja en Zahir ontstaan (veilige opvang voor meiden).

Met de decentralisatie staan we weer voor een belangrijk keerpunt. Laten we de vrouwenopvang verdunnen en overnemen door de maatschappelijke opvang of weten wij ons als experts op veiligheid te profileren? We hebben allemaal een soort Blijf-huis, maar welke kwaliteitscriteria hangen we daaraan? Geen enkel huis kan het hele spectrum bedienen. Weten we ons ieder te specialiseren, expert te worden op een specifiek terrein en dan gezamenlijk het hele spectrum te bedienen, als totale groep de expert op geweld te zijn?

Gezamenlijk inzetten op innovatie: onderbouwen wat we doen met onderzoek, bewijs dat het nodig is en durf vervolgens met elkaar de verschillen en overeenkomsten onder ogen te zien. Wat is jouw unieke selling point en wat het mijne. Laten we ieder de beste worden op onze specialisaties, zodat we elkaar in kunnen zetten. Opvangen kan iedereen, maar wat doen wij beter en meer, daar ligt onze toekomst!'

Naast dit veelomvattende Verbeterplan Vrouwenopvang werden de jaren vanaf 2000 tot en met 2014 gekenmerkt door veel andere vernieuwingen op het terrein van huiselijk geweld. Hieronder volgen de ontwikkelingen die een bijdrage hebben geleverd aan de verdere professionalisering binnen de sector, die hebben geleid tot een meerwaarde in de bestrijding van huiselijk geweld.

Steunpunten Huiselijk Geweld

Door de tijdelijke Stimuleringsregeling Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG's) werd het vanaf 2004 mogelijk een landelijk dekkend stelsel van preventie en hulpverlening te realiseren. De ASHG's hebben een centrale rol in de preventie van en laagdrempelige hulpverlening bij huiselijk geweld. Het gaat om herkenbare organisaties die bereikbaar

zijn voor alle burgers en een spilfunctie hebben in de lokale/regionale samenwerkingsverbanden. Slachtoffers, plegers of andere betrokkenen bij huiselijk geweld kunnen advies krijgen over en ondersteuning bij te nemen stappen om de situatie te keren. Beroepsgroepen kunnen er terecht voor adviezen en verwijzing. Vanuit het samenwerkingsverband, waarvan politie, justitie en AMK's doorgaans deel uitmaken, wordt zorg gedragen voor adequate hulp en opvang. In relatief korte tijd is het gelukt om in alle vijfendertig centrumgemeenten een ASHG in te richten.

De ASHG's zijn erin geslaagd een centrale rol te vervullen in de preventie en hulpverlening bij huiselijk geweld. Er wordt in toenemende mate een beroep gedaan op de steunpunten en de daaraan gekoppelde hulpverlening in ketensamenwerking. De organisaties vullen de hulp verschillend in. Sommige verzorgen vierentwintig uur een telefonische bereikbaarheid, andere alleen tijdens kantooruren, weer andere organisaties kunnen ook persoonlijk (face to face), al dan niet via een spreekuur, benaderd worden. De landelijke bekendheid van de ASHG's is enorm toegenomen. Mede dankzij de landelijke publiekscampagne 'Nu is het genoeg' en recentelijk de campagne 'Als niemand iets weet' en 'Een veilig huis, daar maak je je toch sterk voor'. De steunpunten blijken effectief een deel van het voordeurprobleem op te kunnen lossen. Zo meldt Blijf Amsterdam dat dankzij het steunpunt veel minder vrouwen hun toevlucht in de opvang zoeken, omdat zij in gesprek met het steunpunt tot een betere oplossing komen.

Beschermd en weerbaar

Eind 2007 ontving de voorzitter van de Tweede Kamer een omvangrijke beleidsbrief 'Beschermd en Weerbaar, intensivering van de opvang en hulp bij geweld in afhankelijkheidsrelaties' van de toenmalige staatssecretaris Jet Bussemaker. Zij meldde dat de huidige opvang en hulpverlening onvoldoende toegerust zijn om slachtoffers nu en in de toekomst goed te kunnen ondersteunen. Als gevolg hiervan wordt door het ministerie van VWS vanaf 2008 flink geïnvesteerd in het stelsel van opvang en hulpverlening waarin:

- er onmiddellijke en veilige opvang voor slachtoffers is, in het bijzonder voor hen die het meeste gevaar lopen.
- slachtoffers, ouders en kinderen, ongeacht de geweldsvorm, vroegtijdig, snel en goed worden geholpen om weer een leven zonder geweld te kunnen leiden.
- alle betrokken professionals risico's op geweld in afhankelijkheidsrelaties vroegtijdig kunnen signaleren en weten hoe ze deze kunnen voorkomen.

In 'Beschermd en Weerbaar' is specifieke aandacht besteed aan slachtoffers van eengerelateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking en slachtoffers van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Het uiteindelijke doel is een gegarandeerd landelijk dekkend aanbod van opvang van en hulp aan bovengenoemde slachtoffers.

Om dit te realiseren stelde de staatssecretaris bijna € 18 miljoen ter beschikking vanaf 2008 oplopend tot ruim € 32 miljoen in 2012, dat bestemd was voor de uitbreiding van de capaciteit van de opvang (structureel honderd plaatsen per jaar), de versterking van de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld, snellere en betere hulp (crisisinterventie), het verbeteren van de kwaliteit van de opvang, het verhogen van de deskundigheid van professionals en een krachtige bestrijding van vrouwelijke genitale verminking en eengerelateerd geweld.

Voor de uitvoering van haar beleidsbrief 'Beschermd en Weerbaar' organiseerde het ministerie van VWS in juni 2008 een bestuurlijke conferentie, onder leiding van staatssecretaris Bussemaker. De Federatie

Opvang ondertekende samen met het ministerie van VWS, de VNG, de MO-groep en GGD Nederland, een actieverklaring. In deze actieverklaring werden afspraken gemaakt om te komen tot een sluitende ketenaanpak van opvang en geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Eergerelateerd geweld, meisjes en jonge vrouwen

Eergerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een vrouw of man en daarmee van haar of zijn familie, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.

In de beleidsbrief 'Beschermd en Weerbaar' van het ministerie van VWS wordt geconstateerd dat de hulp aan vooral meisjes en jonge vrouwen die in de reguliere opvang en Jeugdzorg terecht komen, nog niet goed aansluit bij de problematiek. Ook was er weinig bekend over aard en omvang van de problematiek en de behoeften van deze groep.

In juli 2007 gaan twee pilots van start met elk acht plekken voor de opvang van meisjes en jonge vrouwen in de leeftijd van veertien tot drieëntwintig jaar, die slachtoffer zijn van eergerelateerd geweld. De pilots werden uitgevoerd door de Stichtingen Kompaan/De Bocht (Eva) en Fier Fryslân (Zahir). Zij hebben vanaf de start van de pilot in totaal honderdtweeënzeventig meisjes en jonge vrouwen opgevangen, van wie negenenzeventig minderjarig (tot 18 jaar) en drieënnegentig meerderjarig. Deze twee pilots waren bedoeld om vraag en aanbod voor de groep meisjes en jonge vrouwen beter op elkaar af te stemmen, maar daarnaast werd ook extra financiering beschikbaar gesteld voor de hele vrouwenopvang voor alle slachtoffers van huiselijk geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Mannen in de opvang

In 2007 verscheen het rapport 'Bekend maakt onbemind', een onderzoek naar mannelijke slachtoffers van eergerelateerd geweld door het ministerie van VWS. In dit onderzoek werd onder andere de vraag gesteld waar mannelijke slachtoffers van eergerelateerd geweld met

hun problemen terecht konden. Met andere woorden: is er opvang en nazorg voor mannelijke slachtoffers en zo ja, in welke vorm?

De twee opvangvoorzieningen in Amsterdam (de Veilige Haven) en in Rotterdam (Humanity) zijn altijd nagenoeg vol en moeten regelmatig 'nee' verkopen aan mannelijke slachtoffers van eergerelateerd geweld. Eén van de aanbevelingen uit dit onderzoeksrapport was om met deze problematiek aan te sluiten bij bestaande structuren.

In 2008 wordt in de vier grote steden, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht, gestart met een pilot mannenopvang. Er zijn totaal veertig plekken ter beschikking gesteld voor mannelijke slachtoffers van huiselijk geweld, eergerelateerd geweld en mensenhandel. De opvang wordt gekoppeld aan de bestaande opvanglocaties in deze vier centrumgemeenten.

De opvang van mannelijke slachtoffers van geweld in afhankelijkheidsrelaties is na twee en half jaar geëvalueerd. Het rapport 'Pionieren in de mannenopvang' verschijnt in juni 2012. Eén van de conclusies uit het evaluatierapport is dat veel mannen die bij de mannenopvang aangemeld worden, een ander hulpaanbod nodig hebben dan opvang binnen de mannenopvang en daarom worden doorverwezen, afgewezen of terugverwezen. Hierdoor raken mannen die de drempel naar de hulpverlening hebben overwonnen buiten beeld.

Een andere aanbeveling uit het rapport gaat over het doorbreken van het taboe, zodat voor mannen de drempel naar de hulpverlening wordt verlaagd. Als middelen om het taboe te doorbreken worden media en publiekscampagnes ingezet. In de hulpverlening blijkt dat mannelijke slachtoffers veel baat hebben bij een groepsgerichte aanpak en de steun die ze daaruit krijgen. Na de evaluatie van de pilots is besloten de mannenopvang tot 1 januari 2015 voort te zetten.

Evaluatie overheidsbeleid en aanpak eergerelateerd geweld

Eergerelateerd geweld komt vanaf 2003 hoog op de politieke en maatschappelijke agenda.

Er wordt een interdepartementaal Programmabureau Eergerelateerd Geweld in het leven geroepen, dat vanuit het ministerie van Justitie de aanpak coördineert. Dit bureau probeert verdere stigmatisering van migranten te voorkomen door een grote taak in de preventie te geven aan de migranten(vrouwen)organisaties. Deze organisaties namen zelf al een duidelijke rol op zich als 'probleemoplossers' en startten projecten om in hun achterban een mentaliteitsverandering op gang te brengen.

In 2012 verschijnt de publicatie 'Twee stappen vooruit, een terug', waar in vogelvlucht de Nederlandse praktijk inzake eergerelateerd geweld wordt beschreven. Van opsporing en vervolging, opvang en hulpverlening tot en met preventie en voorlichting. Elf 'good practices' van zelforganisaties en non government organisaties (NGO's) worden uitgebreid beschreven.

Twee van de zes conclusies uit deze uitgebreide evaluatie zijn:

- Het overheidsbeleid heeft in migrantengemeenschappen zowel positieve als negatieve effecten. De bewustwording en bespreekbaarheid van eergerelateerd geweld en andere schadelijke traditionele praktijken nemen duidelijk toe. Een onbedoeld effect van de focus van de overheid op geweld is echter een toename van stereotypering en stigmatisering van migranten, door de koppeling van de problemen met cultuur of religie.
- Sommige migranten(gemeenschappen) sluiten zich door de stigmatisering af voor inmenging in hun problemen. Soms zetten zij als reactie hun traditionele opvattingen en normen des te krachtiger neer als zijnde hun identiteit. De geïnterviewde zelforganisaties en NGO's ervaren dat het moeilijker wordt om taboes en problemen te bespreken in de gemeenschappen. De organisaties willen niet zelf de negatieve beeldvorming ook nog eens versterken.

Huiselijk geweld, de volgende fase

Dit nieuwe plan van aanpak van het ministerie van VWS verschijnt in 2008 en sluit aan bij het programma 'Privé geweld - Publieke Zaak',

dat uitgevoerd is van 2002 tot 2008. Dat programma was vooral gericht op het tot stand brengen van een infrastructuur, bedoeld om de samenwerking op lokaal niveau te bevorderen. In het nieuwe plan van aanpak wordt meer ingezet op het verhogen van de kwaliteit van de aanpak.

Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in:

- Een verbreding van de aanpak (zoals meer samenhang met de aanpak van kindermishandeling).
- Verdieping van de aanpak, zoals meer aandacht voor de oorzaken van huiselijk geweld.
- Preventie (zo vroeg mogelijk voorkomen van huiselijk geweld).
- Systeemgericht aanpakken van huiselijk geweld, dat wil zeggen een gerichte aanpak van het gehele gezin (plegers, slachtoffers en kinderen).

De strafrechtelijke aanpak van huiselijk geweld wordt aangescherpt. Het strafrecht bevestigt de norm 'huiselijk geweld is onaanvaardbaar'. Bovendien kan het strafrecht worden ingezet als instrument om het geweld te stoppen. Binnen het strafrecht kan de reclassering er op toezien dat verdachten zich houden aan de afspraken. Het plan van aanpak sluit aan bij een aantal belangrijke landelijke ontwikkelingen die het mogelijk maken de doelstelling uit het plan waar te maken.

Recente wetgeving, zoals de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), waarin het bestrijden van huiselijk geweld is opgenomen in de prestatievelden, en de Wet Tijdelijk Huisverbod, bieden het kader voor het lokale bestuur om de problemen aan te pakken.

In het plan van aanpak worden drie uit te voeren thema's genoemd, namelijk 1] preventie, signaleren en interveniëren, 2] onderzoek en 3] instrumenten en ketensamenwerking.

Onder elk van deze thema's worden vervolgens actiepunten genoemd, die alle moeten leiden tot het behalen van de centrale doelstelling, die in het plan is geformuleerd: *het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld door het bevorderen van een doorlopende aanpak, van preventie en signaleren tot interveniëren, die alle doelgroepen bereikt en effectief is.*

Het VN vrouwenverdrag

Het 'Verdrag voor de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen' werd door de Verenigde Naties (VN) aanvaard in 1979 en trad twee jaar later in werking. Het verdrag spreekt zich uit tegen alle vormen van discriminatie in fundamentele rechten, wetgeving en overheidsdienst.

De artikelen van het Vrouwenverdrag kunnen in grote lijnen in drie categorieën worden ingedeeld:

1. Bepalingen die vrouwendiscriminatie veroordelen.
2. Bepalingen die de staat een verplichting opleggen (het nemen van passende maatregelen).
3. Bepalingen met betrekking tot de handhaving van de in het Vrouwenverdrag neergelegde rechten.

Zeer belangrijk voor de rechten van vrouwen is het feit dat sinds een aantal jaren op gender gebaseerd geweld in oorlog en conflictsituaties is erkend als misdaad. Dat betekent dat verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie, gedwongen zwangerschap, gedwongen sterilisatie en seksueel geweld als een oorlogsmisdaad en, indien sprake is van een structureel patroon, als misdaden tegen de mensheid gezien kunnen worden.

Om twee zeer belangrijke redenen wordt door de VN huiselijk geweld vermeld als vorm van discriminatoir geweld op basis van gender, namelijk 1] het is geweld dat wereldwijd vrouwen en meisjes disproportioneel treft en 2] het is geweld dat met name door mannen (87%) wordt gepleegd.

Dit zijn twee belangrijke argumenten die het noodzakelijk maken om kritisch te reflecteren op de genderneutraliteit die in het huidige debat over huiselijk geweld in Nederland een dominante rol speelt. Nederland is niet voor niks al meerdere keren op de vingers getikt door de toezichthoudende commissie op naleving van het VN Vrouwenverdrag voor gebrekkige genderspecificiteit in Nederlands beleid inzake geweld tegen vrouwen/huiselijk geweld.

Internationale conferenties vrouwenopvang

In september 2008 heeft de eerste World Conference of Women's Shelters in Edmonton, Canada plaatsgevonden. Aan deze conferentie namen circa achthonderd vrouwen en mannen deel uit meer dan vijftig landen uit alle delen van de wereld. Deze wereldconferentie is het begin van een wereldwijd netwerk van vrouwenopvangorganisaties en organisaties die zich richten op het bestrijden van geweld tegen vrouwen.

Centraal tijdens de conferentie stond de aanpak van huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen in brede zin. Een aantal belangrijke thema's op deze wereldconferentie waren:

- Gender-based versus genderneutrale benadering.
Tijdens de conferentie werd duidelijk dat een balans dient te worden gezocht tussen beide benaderingen, aangezien beide benaderingen voor- en nadelen hebben.
- Complexiteit en ambiguïteit.
Een aanpak van huiselijk geweld gericht op de familiebenadering alleen, zonder maatschappelijke context, is onvoldoende. In sommige landen zijn vaders bijvoorbeeld de pooiers van meisjes in de prostitutie.
- Bewustwording en de rol van de media.
De media hebben een centrale rol in de beeldvorming van de positie van mannen en vrouwen in de samenleving: de sterke man versus de kwetsbare vrouw; het gebruik van geweld van mannen tegen vrouwen als onderdeel van het imago van mannen.
- Kinderen in de opvang.
De nadruk wordt gelegd op het belang om kinderen in de opvang ruimte te laten om te spelen en plezier te maken. Het is voor hen een manier om hun ervaringen met huiselijk geweld te verwerken.

Eind februari 2012 vond in de Verenigde Staten, Washington DC, de tweede Wereldconferentie Vrouwenopvang plaats. Aan deze conferentie namen vijftienhonderd deelnemers uit vijfennegentig verschillende landen deel. Via een videoboodschap sprak ook Hilary Clinton de

congresdeelnemers toe. Een aantal belangrijke thema's op deze conferentie waren:

- Het wereldwijde netwerk van de vrouwenopvang;
- De samenwerkingsmogelijkheden met het bedrijfsleven;
- Het belang van de betrokkenheid van mannen in de aanpak van huiselijk geweld;

- Ervaringen met Strength-Based werken in de vrouwenopvang in Amerika.

Aan beide wereldconferenties nam een delegatie uit Nederland actief deel, zowel in de voorbereiding als de uitvoering, bijvoorbeeld door het geven van workshops.

De vrouwenopvang is de afgelopen jaren steeds actiever geworden in internationale samenwerking. Er wordt actief geparticipeerd in het Europese netwerk voor de vrouwenopvang (WAVE) en in het wereldwijde netwerk (GNWS). Mede geïnspireerd door de twee wereldconferenties werd door de Federatie Opvang de mogelijkheid tot de oprichting van FO Internationaal onderzocht. Inmiddels hebben elf instellingen zich gecommitteerd aan FO Internationaal en wordt uitvoering gegeven aan diverse internationale projecten.

In 2014 worden de mogelijkheden onderzocht om de derde wereldconferentie voor de vrouwenopvang in 2016 in Nederland te organiseren.

Wet tijdelijk huisverbod

Op 1 januari 2009 is de Wet Tijdelijk Huisverbod in werking getreden. Het doel van de wet is 1] het doorbreken van de geweldspiraal, 2] veiligheid bieden in een gezin waar geweld speelt en 3] de hulpverlening op gang brengen.

Uniek aan het huisverbod is dat de dader en niet het slachtoffer het huis moet verlaten.

Een belangrijk neven doel is dan ook te voorkomen dat het slachtoffer opgevangen moet worden. Een huisverbod kan opgelegd worden als daadwerkelijk sprake of een vermoeden is van ernstig en onmiddellijk gevaar voor huiselijk geweld. Kenmerkend voor het huisverbod is dat een pleger gedurende tien dagen niet in of bij de woning getolereerd wordt. Ook mag een pleger gedurende tien dagen geen contact hebben met huisgenoten. Dit verbod kan verlengd worden van tien tot achtentwintig dagen.

Op het moment dat het huisverbod wordt opgelegd, wordt ook direct de hulpverlening ingeschakeld. De tien dagen van het huisverbod worden gebruikt om de gezinsleden naar reguliere hulp toe te leiden. In deze tien dagen krijgen zowel het slachtoffer, de pleger als ook de kinderen in het gezin hulp aangeboden.

Het Oranje Huis

Met de opening van het eerste Oranje Huis in 2009 gaat de geheimhouding van de adressen van de Blijfhuizen op de helling. De belangrijkste verschillen zijn:

1. Zichtbaarheid en herkenbaarheid: het probleem van huiselijk geweld wordt niet langer verstopt op een geheime locatie.
2. Opvang en Steunpunt Huiselijk Geweld op één plek: een geïntegreerd aanbod van advies, coördinatie, hulpverlening en opvang.
3. Directe hulp voor alle gezinsleden: doel is het stoppen van geweld.

De term 'Oranje Huis' verwijst naar het zichtbare karakter, maar ook naar de doelgroep. Mensen die tussen groen (geen geweld) en rood (levensgevaar) in zitten. Een Oranje Huis heeft in eerste instantie een lokale en regionale functie, maar biedt ook opvang aan cliënten uit andere delen van het land.

Het zal duidelijk zijn dat slachtoffers van huiselijk geweld die levensgevaar lopen, niet in een Oranje Huis verblijven. Deze worden na een risicoscreening opgevangen in strikt geheime locaties. Voor alle andere betrokkenen, slachtoffers, plegers, kinderen, omstanders en professionals, is er het Oranje Huis.

Modelaanpak Huiselijk Geweld, elementen voor lokaal beleid

In juni 2009 verschijnt een rapport over de modelaanpak huiselijk geweld van het ministerie van Justitie. Dit rapport bevat acht elementen voor lokaal beleid en helpt gemeenten bij het opzetten, inrichten en uitbreiden van het beleid ter preventie en bestrijding van huiselijk geweld. Het rapport geeft weer wat minimaal in iedere gemeente beschikbaar of gerealiseerd moet zijn aan afspraken, voorzieningen en ondersteunende voorwaarden om een effectieve aanpak van huiselijk geweld mogelijk te maken.

De acht elementen van de modelaanpak zijn:

1. Vaststellen van de politieke agenda.
2. Voorlichten van het algemeen publiek.
3. Preventie bij risicogroepen.
4. Signaleren van huiselijk geweld.
5. Analyseren, beoordelen en opvolgen.
6. Intervenieren.
7. Hulpverlening.
8. Nazorg en voorkomen van herhaling.

De modelaanpak is een eerste fase in een traject naar een format voor een gestroomlijnde en effectieve aanpak van huiselijk geweld. De tweede fase betreft een inhoudelijke verdieping naar concrete methodieken die het meest effectief zijn voor de aanpak van huiselijk geweld.

Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling

In 2012 treedt de Wet op de verplichte Meldcode Huiselijk geweld en Kindermishandeling (kortweg: de meldcode) in werking. Deze verplichte meldcode heeft tot doel professionals te ondersteunen in de omgang met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Via een stappenplan geeft de meldcode aan hoe te handelen wanneer er signalen zijn die kunnen duiden op huiselijk geweld of kindermishandeling.

De meldcode geldt voor zowel organisaties als zelfstandige beroepsbeoefenaars en richt zich op geweld in afhankelijkheidsrelaties. De meldcode is verplicht gesteld voor de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie.

De verwachting is dat door het consequent toepassen van de meldcode de vroegsignalering van huiselijk geweld en kindermishandeling zal verbeteren en daardoor minder kinderen worden geconfronteerd met geweld en mishandeling.

Huiselijk Geweld, aard en omvang, gevolgen, hulpverlening en aanpak

In de periode 2010 tot 2013 verschijnt een aantal onderzoeksrapporten over de aard, omvang en gevolgen van huiselijk geweld. De meest recente is die van Movisie, de organisatie voor kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkelingen. Een paar punten halen we hier naar voren:

1. Aard en omvang

Van alle vrouwen en mannen tussen de achttien en zeventig jaar is 45% ooit slachtoffer geweest van huiselijk geweld, als kind, partner of ouder. Van de verdachten is 87% man en 13% vrouw. Van de slachtoffers van huiselijk geweld is ongeveer 60% vrouw en 40% man. Ruim een derde van de slachtoffers geeft aan ook dader te zijn.

2. Gevolgen van huiselijk geweld

Huiselijk geweld leidt tot problemen op emotioneel gebied en heeft gevolgen voor opleiding, werk en de financiële situatie. Ook kan het geweld leiden tot verslavingsproblemen, suïcidepogingen, lichamelijk letsel of gedragsproblemen. Soms openbaren de gevolgen zich pas op latere leeftijd. Er zijn verschillen in de omvang van de gevolgen naar type geweld (lichamelijk, seksueel en overig geweld) en sekse.

3. Signalering en hulpverlening

3.1. Signalering

Sinds 1 juli 2013 zijn professionals in de sectoren (gezondheids)zorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie, verplicht een meldcode te hanteren bij vermoedens van huiselijk geweld en kindermishandeling.

3.2. Hulpverlening

Politie en het Openbaar Ministerie hebben de afgelopen jaren werk gemaakt van een andere aanpak van huiselijk geweld. Er zijn contactfunctionarissen voor huiselijk geweld en eengerelateerd geweld aangewezen en het Landelijk Expertise Centrum Eengerelateerd Geweld ondersteunt bij de aanpak van eengerelateerd geweld. Onderdeel van de aanpak is een landelijk dekkend netwerk van Veiligheidshuizen. Binnen de Veiligheidshuizen wordt de aanpak van huiselijk geweld gekenmerkt door een integrale samenwerking van de strafrechtelijke (justitiële) interventie en de hulpverlening.

De belangrijkste wijzigingen in het beleid voor de gemeenten:

1. Stelselherziening geweld in huiselijke kring en Regioaanpak Veilig Thuis. Gemeenten nemen vanaf 2015 gezamenlijk de volle verantwoordelijkheid voor de aanpak van geweld in huiselijke kring.
2. Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (Wet Meldcode). Alle gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om erop toe te zien dat organisaties in de sectoren maatschappelijke ondersteuning en kinderopvang over een meldcode beschikken.
3. Het Advies- en Meldpunt Huiselijk geweld en Kindermishandeling (AMHK). De advies- en steunpunten Kindermishandeling (AMK's) en de Steunpunten Huiselijk geweld (SHG's) worden samengevoegd tot één organisatie.

4. Regionaal beleid

Sinds de komst van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) op 1 januari 2007 is het beleid ter bestrijding van huiselijk geweld ook wettelijk een taak van gemeenten geworden. In het bestuursakkoord tussen het Rijk en de VNG is afgesproken dat de VNG zal bevorderen dat alle gemeenten in 2011 (gefaseerd) de aanpak van huiselijk geweld in uitvoering hebben.

Enkele actuele ontwikkelingen

Mishandeling van ouders

Uit een verkennend onderzoek door TNO en MOVISIE naar huiselijk geweld door kinderen (meer dan 2.000 gevallen per jaar) blijkt dat mishandeling van ouders vooral wordt gepleegd door inwonende jongens vanaf hun vijftiende jaar, afkomstig uit alle lagen van de bevolking en veelal gericht is op alleenstaande, autochtone en biologische moeders.

Ouderenmishandeling

Het Actieplan Ouderenmishandeling 'Ouderen in veilige handen' loopt tot eind 2014. De komende jaren worden onder andere pilots 'financieel misbruik' uitgevoerd in zeven gemeenten, een handreiking (toolkit) 'preventie en aanpak ouderenmishandeling voor gemeenten' ontwikkeld en volgt een inventarisatie van de stand van zaken bij de vijfendertig centrumgemeenten.

Geweld in afhankelijkheidsrelaties in het onderwijs

Er is een plan van aanpak ontwikkeld dat beoogt de aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties (GIA) structureel te verankeren in opleidingen, om de handelingsverlegenheid weg te nemen en aankomende professionals voldoende toe te rusten voor het signaleren van en handelen bij vermoedens van geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Vrouwenhandel, een serieus probleem

Er wordt wereldwijd op grote schaal aan vrouwenhandel gedaan. Jaarlijks worden alleen vanuit de Balkanlanden en Rusland ruim 200.000 mensen verhandeld voor de seksindustrie.

Exacte gegevens zijn niet bekend, omdat het om een illegale praktijk gaat. Geschat wordt dat er in Europa tussen de 500.000 en 700.000 vrouwen verhandeld worden ten behoeve van de seksindustrie.

‘Vrouwenhandel’ is de genderspecifieke term en ‘mensenhandel’ de seksneutrale aanduiding. Het zijn in overgrote meerderheid, maar dus niet uitsluitend, jonge meisjes en vrouwen die slachtoffer zijn van mensenhandel. Als gevolg van armoede, onderdrukking en werkloosheid worden vrouwen met smoesjes en valse beloftes overgehaald als huishoudster of au-pair in een ander land te komen werken. Aangekomen in het land van bestemming worden ze gedwongen om in de prostitutie te werken en zien ze weinig of niets terug van het geld dat ze verdienen. Ze worden bedreigd, geslagen, verkracht en opgesloten door hun ‘eigenaar’. Het is een moderne vorm van slavernij. In de Europese Unie wordt de laatste jaren steeds meer gesproken over preventieve maatregelen (voorlichtingscampagnes) tegen vrouwenhandel.

De Stichting CoMensha (Coördinatiecentrum Mensenhandel) is het landelijk meldpunt voor melding, plaatsing en registratie van slachtoffers van mensenhandel. CoMensha regelt de eerste opvang van (vermoedelijke) slachtoffers en zet de hulpverlening in gang. Met de vrouwenopvang maakt de Stichting CoMensha afspraken over de opname en begeleiding van vrouwen uit de vrouwenhandel.

Loverboys

Loverboys, misschien terecht ook wel ‘pooierboys’ genoemd, maken door het aangaan van een liefdesrelatie hun slachtoffer doelbewust emotioneel afhankelijk en buiten hen vervolgens uit, veelal in de prostitutie. Het zijn vaak jonge mensenhandelaren die met verleidings-technieken, dwang of (dreiging met) geweld, afpersing en misleiding kwetsbare veelal jonge meisjes en soms jongens, aan zich weten te binden. CoMensha heeft in 2012 tweehonderdachtenzeventig (mogelijke) slachtoffers van loverboys geregistreerd. De meisjes kunnen, wanneer zij zich los kunnen maken van hun pooier, in de vrouwenopvang worden opgevangen. In Friesland (Fier) is bijvoorbeeld een specifiek project Asja, dat meiden die slachtoffer zijn van loverboys opvangt.

DE TOEKOMST

Positieve ontwikkelingen en gevarenczones

Geweld tegen vrouwen en kinderen zal helaas voorlopig nog wel een actueel onderwerp blijven. Er kondigen zich nu al ontwikkelingen aan die kansen en bedreigingen geven. De kansen zal de vrouwenopvang grijpen en de bedreigingen zal ze als uitdagingen oppakken. We nemen hier al vast een voorschot op wat we op ons af zien komen.

- De vrouwenopvanginstellingen vormen een landelijk dekkend netwerk met zeven maal vierentwintig-uurs laagdrempelige, direct toegankelijke (crisis)opvang voor vrouwen en kinderen en mannelijke slachtoffers, noodbedden, de piketdienst eerdergerelateerd geweld. De opvang zal steeds meer open (geen geheim adres) en regionaal kunnen plaatsvinden. Door het groeiende ambulante aanbod en de hulp aan alle betrokkenen zal het steeds minder nodig zijn dat slachtoffers weg moeten uit hun eigen woonomgeving. Voor acute en geheime plekken zullen de opvangcentra een beroep blijven doen op elkaar.
- De sector is gezamenlijk verantwoordelijk voor de variatie aan doelgroepen. Gezamenlijk moet worden bekeken waar extra behoefte voor specifieke doelgroepen bestaat en of die regionaal of landelijk ingevuld kan worden.
- Een gerichte aanpak voor daders: code rood-projecten zullen in samenwerking met Veiligheidshuizen verder vorm krijgen.
- Steeds vaker zullen vrouwenopvanginstellingen eigen specialisaties ontwikkelen die zij landelijk kunnen aanbieden.

De gevarenczones waarmee de sector de komende jaren te maken kan krijgen

- In het nieuwe verdeelmodel decentralisatieuitkering vrouwenopvang is er sprake van voor- en nadeelgemeenten. Een flink aantal centrumgemeenten moet financieel fors inleveren. De centrumgemeente Leiden bijvoorbeeld levert in dit nieuwe model 36% van het budget in. Dit kan leiden tot vermindering van het budget voor de vrouwen-

opvang en uiteindelijk tot verlies van kwaliteit en capaciteit. Dit verdeelmodel zal de komende jaren worden ingevoerd.

- De kans bestaat dat door het samenvoegen van het Meldpunt Kinder mishandeling en het Steunpunt Huiselijk Geweld, waarbij met 'dwang' en 'drang' zal worden gewerkt, vrouwen uit angst voor uithuisplaatsing van kinderen langer het huiselijk geweld zullen accepteren.
- In de regiovisie van de centrumgemeenten is opgenomen dat er wijkteams geformeerd worden, die vervolgens bepalen wanneer er sprake is van huiselijk geweld. De vrouwenopvang dient hierbij met haar specialistische kennis over huiselijk geweld nadrukkelijk te worden betrokken.
- Van het huiselijk geweld dat volwassenen treft, komt geweld door de (ex)partner het meest voor. Dit geweld treft vrouwen disproportioneel vaak: het is genderspecifiek. Hoewel partnergeweld ook mannen kan treffen, is daarbij geen sprake van een omvangrijk of ernstig maatschappelijk probleem en is dit verschijnsel voor beleidsmakers, politie en hulpverlening nauwelijks vergelijkbaar met partnergeweld tegen vrouwen. De inhoudelijke kennis over de aard en gevolgen van de seksegebonden verschillen neemt af, omdat huiselijk geweld in toenemende mate als een genderneutraal gezinsprobleem wordt benaderd.

Aangezien de vrouwenopvang, zoals het er nu naar uit ziet, de komende jaren nog in een dringende behoefte zal blijven voorzien, is het van groot belang de knelpunten hoog op de politieke agenda te houden. Hierdoor kan de sector ook op de lange termijn slachtoffers van huiselijk geweld op een efficiënte en kwalitatief hoogstaande wijze begeleiden naar een leven zonder geweld.

Huiselijk geweld in internationaal perspectief: de Istanbul Conventie

In de loop van 2015 zal naar verwachting de Istanbul Conventie van de Raad van Europa over preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld in werking treden. Dit brengt vergaande

verplichtingen met zich mee, ook voor Nederland, zowel op lokaal als op regionaal niveau.

Dit verdrag is een mijlpaal in de internationale regelgeving, omdat dit het eerste verdrag in Europa is waarin wordt vastgelegd dat de aanpak van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld (waarmee in de Conventie partnergeweld wordt bedoeld) gendersensitief beleid vereist. Simpelweg omdat het geweld vrouwen onevenredig vaak treft, dient specifieke aandacht aan vrouwen te worden besteed in de implementatie van alle voorzieningen die in de Conventie worden opgelegd. In het bijzonder is bepaald dat gendersensitief beleid betekent dat de aanpak niet enkel op het geweld betrekking moet hebben, maar ook dat er oog moet zijn voor de bredere context waarin geweld wordt gebruikt en de mogelijke ongelijkheden en achterstanden van vrouwen. Beleid moet uitdrukkelijk worden gericht op het bevorderen van gelijkheid tussen vrouwen en mannen en op de versterking van de positie van vrouwen.

Preventie, bescherming, vervolging en monitoring zijn de belangrijkste pijlers van de Istanbul Conventie. Twee voorbeelden hiervan zijn:

1. Het regelmatig verzamelen en verspreiden van relevante data over de verschillende vormen van geweld, de oorzaken en effecten, prevalentie, veroordelingen en de effectiviteit van maatregelen.
2. Het uitzetten van preventieve bewustwordingscampagnes over geweld tegen vrouwen en meisjes om dit geweld terug te dringen en te voorkomen.

Nederland heeft inmiddels de Istanbul Conventie ondertekend en de regering streeft naar ratificatie in de loop van 2014.

NASCHRIFT

Het is zonder meer waar!

De vrouwenopvang vormt een onmisbare schakel in de strijd tegen geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Maar, zoals bij elke complexe strijd, kunnen wij dit niet alleen. De ketenpartners, zoals de politie, Bureaus Jeugdzorg, de (centrum)gemeenten, de GGZ-instellingen en woningcorporaties, zijn belangrijk in het behalen van het uiteindelijke resultaat, namelijk

het stoppen van geweld in alle relaties

De afgelopen jaren heeft de vrouwenopvang in toenemende mate geïnvesteerd in de kwaliteit van de opvang en hulpverlening aan zowel slachtoffers als daders van huiselijk geweld.

Deze publicatie 'Een wereld van verschil' heeft laten zien hoeveel strijd, inzet, betrokkenheid en deskundigheid er nodig waren om het verschil te maken tussen 1974 en 2014.

De grote veranderingen in de sector zijn in de eerste en laatste plaats te danken aan de bevoegdheid van de medewerkers van de vrouwenopvang, vanaf 1974 tot nu, die met grote betrokkenheid hun cliënten elke dag weer begeleiden naar een leven zonder geweld, waarin zij de regie over hun eigen leven weer in handen kunnen nemen.

Vrouwenopvang Rosa Manus heeft de vele veranderingen van de afgelopen jaren goed doorstaan. De instelling staat voor kwaliteit, professionaliteit en deskundigheid en heeft haar specialiteit, namelijk het begeleiden van cliënten met een afhankelijke verblijfstitel, in de afgelopen jaren positief kunnen waarmaken. Vele cliënten die zogenaamde 'hopeloze gevallen' waren, hebben uiteindelijk hun verblijfstitel gekregen, waardoor zij met hun kinderen een nieuw leven konden beginnen.

Ook de aandacht voor diversiteit is één van de kenmerken van Rosa Manus. Het is een kracht, die de instelling waarmaakt en uitstraalt en die al jarenlang leidt tot goede resultaten en betere kwaliteit van het alledaagse werk.

Ik ben er trots op dat ik gedurende bijna twee decennia directeur heb mogen zijn van deze instelling en ik hoop van harte dat de waarden, die belangrijk zijn voor het begeleiden van mensen naar een beter leven, ook in de toekomst stand zullen houden.

Claudette H. Tjen-A-Tak
Directeur-bestuurder Vrouwenopvang Rosa Manus
1995-2014

Bronnen en literatuur

- Bakker, H.,N. Meintser, P. Snelders, A., Wammes, A., 2012, *Twee stappen vooruit, een terug: bestrijding van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating*, Movisie, Utrecht.
- Bussemaker, J., 2007, *Beschermd en Weerbaar, intensivering van de opvang en hulp bij geweld in afhankelijkheidsrelaties*. Ministerie VWS, Den Haag.
- Comijs, H.C., e.a. (1996). *Agressie tegen en benadeling van ouderen. Een onderzoek naar Ouderenmishandeling*, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Dijk, T., S. van Flight, E. Oppenhuis, & B. Duesmann, 1997, *Huiselijk geweld: Aard, omvang en hulpverlening*, Intromart, Hilversum.
- De Pers, 2009, *Interview met Noor van Crevel, oprichtster van het eerste blijf van mijn lijfhuis in 1974*.
- Factsheet, februari 2014, *Huiselijk geweld in internationaal perspectief. Feiten en cijfers over partnergeweld, sekseverschillen en gender*.
- Friedan, Betty, 1963, *The Feminine Mystique*, Dell Publishing, New York.
- Federatie Opvang, 2008, *Verbeterplan Vrouwenopvang, Naar passende, goede en snelle hulpverlening*, Amersfoort.
- Kroef, R. v.d., 2007, *160 jaar Toevluchtsoord*, Histodata, Groningen.
- Kamerstuk, 1984, *Bestrijding seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes*, Tweede Kamer stukken 18542.
- Kool-Smit, J., 1967, *Het onbehagen van de vrouw*, De Gids, jaargang: 130: nummer: 9/10 (267-281).
- Meldcode Huiselijk geweld en Kindermishandeling*, 2012.
- Ministerie van Justitie, 2002, *Privé geweld - Publieke zaak, Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld*, Den Haag.
- Ministerie van Justitie, 2009, *Modelaanpak huiselijk geweld, elementen voor lokaal beleid*, Den Haag.
- Ministerie van VWS, 2007, *Bekend maakt onbemind, een onderzoek naar mannelijke slachtoffers van eengerelateerd geweld*, Den Haag.
- Ministerie van VWS, 2008, *Huiselijk geweld, de volgende fase*, Den Haag.
- Movisie, factsheet 2011, *eengerelateerd geweld*.
- Movisie, 2011, *Huiselijk geweld, aard en omvang, gevolgen, hulpverlening en aanpak*, Factsheet, Utrecht.
- Nanhoe, A.C., 20011, *Pionieren in de mannenopvang*, GGD. Rotterdam-Rijnmond.

- Pot, A.M., 1996, *Caregiver's perspectives: A longitudinal study on the psychological distress of informal caregivers of demented elderly*. Academisch proefschrift Vrije Universiteit, Amsterdam, Enschede.
- Römkens, R.G., 1986, *Vrouwenmishandeling, over geweld tegen vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties*, ministerie WVC, Rijswijk.
- Römkens, R.G., 1989, *Onder ons gezegd en gezwegen, geweld tegen vrouwen in man vrouw relaties*, Sua, Amsterdam.
- Römkens, R.G., 1989, *Geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties, landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gevolgen en de achtergronden*. SUA, Amsterdam.
- Römkens, R.G., 1992 *Gewoon geweld, omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*, Swets & Zieliger b.v., Amsterdam.
- St. Alexander, 2004, *Zonder drempels, quickscan advies en steunpunten huiselijk geweld*, Amsterdam.
- Vrouwen nu voor Later, <http://www.vrouwennuvoorlater.nl/>
- Verenigde Naties, 1979, *Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie jegens de vrouw*, New York.
- Wolf, J., D.Greshof, J.Jager, 2003, *Aan de voordeur van de vrouwenopvang, een onderzoek naar de instroom*, Trimbos instituut, Utrecht.
- Wolf, J., Brilleslijper-Kater, S. Beijersbergen, M. Asmoredjo, J. Jansen, 2009, *Meer dan bed, bad, broodje pindakaas: profiel, gezondheid, welzijn en begeleiding van kinderen in de vrouwenopvang en de maatschappelijke opvang*.
- Wolf, J., I. Jonker, S. Nicholas, V. Meertens, S. te Pas, 2006, *Maat en baat van de vrouwenopvang. Onderzoek naar vraag en aanbod*, SWP, Amsterdam.

Verantwoording beeldmateriaal

Omslagfoto, ID 13175053 © Ericlefrancis - dreamstime.com

Collectie IAV - Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis :

- pagina 4, A3302 © Monique Renault
- pagina 8, A3781 vervaardiger: W.C. Drupsteen (1880-1966)
- pagina 12, A704 ontwerper: Kotten
- pagina 15, A348 © Karen Folkertsma
- pagina 16, A762 © onbekend
- pagina 24, A2953 © Stichting VTV
- pagina 25, CA272 - A3772 © Dolle Mina
- pagina 26, A324 © MVM
- pagina 34, uit de collectie van het IISG
- pagina 37, A3673 © Soheila Najand en Jila, Arnhem
- pagina 39, A2649 © onbekend
- pagina 48, A2311 © Inbeelding
- pagina 54, A4232 © onbekend

pagina 42, De Partij voor Huiselijk Geluk is een initiatief van het SHG Groningen onderdeel van stichting Het Koplant. Ontwerp: De Jongens Ronner.

pagina 58, J. Howard Miller (1918-2004)

pagina 63, deze foto is aangeleverd door de Federatie Opvang en eerder gepubliceerd in 'Een krachtig verhaal'.

pagina 76, 1582916 © Marcin Balcerzak - 123rf.com

Al het mogelijke is gedaan om de rechthebbenden van beeld te achterhalen. Indien u meent over auteursrechten te beschikken van in dit boek gebruikt beeld, kunt u contact opnemen met Vrouwenopvang Rosa Manus te Leiden.

Claudette H. Tjen-A-Tak (Drs.)

heeft sociale wetenschappen gestudeerd aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en is directeur-bestuurder van Vrouwenopvang Rosa Manus in Leiden. Zij heeft in de afgelopen 30 jaar een actieve rol gespeeld in de zwarte vrouwen-

beweging en heeft daarin diverse trajecten begeleid in de samenwerking tussen zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen en de witte vrouwenbeweging. Met een aantal actieve zwarte vrouwen heeft zij in de jaren zeventig het eerste zwarte-vrouwenhuis in Rotterdam van de grond gekregen.

Als directeur van het Emacipatiebureau in Den Haag (1985-1995) heeft zij vele politieke debatten georganiseerd over de positie van vrouwen in het algemeen en in het bijzonder over de knelpunten die zwarte-, migranten en vluchtelingenvrouwen ondervinden op diverse terreinen van het dagelijkse bestaan.

Lida M. van den Broek (Dr.)

is organisatieantropoloog, directeur en oprichter van Kantharos (1983), een adviesbureau gespecialiseerd in management van (etnische) diversiteit. Sinds de 70er jaren is zij actief in de vrouwenbeweging en heeft aan vele

acties meegedaan.

Als ombudsvrouw in Amsterdam (1973-1983) is zij zijdelings betrokken geweest bij de vrouwenopvang. Van haar hand verschenen publicaties over racisme, de positie van vrouwen en pesten, intimidatie en discriminatie op het werk.

Aan deze publicatie werkten verder mee:

Ivonne Fong-Pien-Joe, Jeanet Grimmerus, Eunice Sion en Linda Terpstra

